

Lapsen haastava käyttäytyminen ja arvostava
kohtaaminen varhaiskasvatuksessa

Karoliina Vilmi

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma
Lapsi- ja nuorisotyö
Sosionomi (AMK)

2015

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

Tekijä	Vilmi Karoliina	Vuosi	2015
Ohjaaja	Leppälä Sari & Seppälä Leena		
Toimeksiantaja	Satusiipi päiväkodit Oy		
Työn nimi	Haastava käyttäytyminen ja arvokas kohtaaminen varhaiskasvatuksessa		
Sivu- ja liitemäärä	66 + 2		

Opinnäytetyön aiheena on lapsen haastava käyttäytyminen ja arvostava kohtaaminen varhaiskasvatuksessa. Tuon työssäni esille, millaisena lapsen haastava käyttäytyminen varhaiskasvatuksessa koetaan, mistä se johtuu ja millaisilla käytännön menetelmillä sitä voidaan ennaltaehkäistä. Tarkastelen myös, mitä lapsen arvostavalla kohtaamisella tarkoitetaan ja kuinka se näkyy konkreettisesti päivähoidon arjessa.

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli selvittää millaista on haastavasti käyttäytyvän lapsen arvostava kohtaaminen varhaiskasvatuksessa. Tutkimustehtävälle muodostui kaksi alakysymystä, joiden avulla avasin tutkimustehtävää.

1. Millaista on lapsen haastava käyttäytyminen varhaiskasvatuksessa?
2. Mitä on lapsen hyvä ja arvostava kohtaaminen varhaiskasvatuksessa?

Opinnäytetyö on laadullinen eli kvalitatiivinen. Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Päiväkotit Satusiiven kanssa. Aineisto on kerätty osalta päiväkodin henkilökunnasta, puolistrukturoidun- eli teemahaastattelun avulla. Haastattelu rakentui hyvin pitkälle tutkimuskysymysten pohjalta. Haastattelujen avulla halusin selvittää, millainen näkemys päiväkodin henkilökunnalla oli lapsen haastavasta käyttäytymisestä ja arvostavasta kohtaamisesta varhaiskasvatuksessa.

Haastattelujen ja teorian perusteella pystyi päättelemään, että päiväkotit Satusiiven henkilökunta on käynyt paljon ammatillista keskustelua siitä, kuinka tärkeää on kohdata jokainen lapsi kunnioittavasti ja arvostavasti päiväkodin arjessa. Henkilökunnalla on myös yhtenevät toimintatavat sen suhteen, kuinka kohtamista toteutetaan arjessa. Haastateltavat kokivat hyvin tärkeäksi, että myös haastavasti käyttäytyvällä lapsella on yhdenvertainen oikeus tulla kohdatuksi yksilöllisesti ja kunnioittavasti.

Avainsanat haastava käyttäytyminen, arvostava kohtaaminen, varhaiskasvatus

Degree programme in Social Services
Bachelor of Social Services

Author	Vilmi Karoliina	Year	2015
Supervisor(s)	Leppälä Sari & Seppälä Leena		
Commissioned by	Satusiipi päiväkodit Oy		
Subject of thesis	Challenging behavior and appreciative encounter at early childhood education and care (ECEC)		
Number of pages	66 + 2		

The subject of this thesis is child's challenging behavior and appreciative encounter in early childhood education and care. In my thesis I will present how challenging behavior is perceived, what are the reasons for it and how you can prevent it by using practical methods. I will also bring out what appreciative encounter means and how it shows itself in daily daycare.

The purpose of this thesis is to clear out how the children who act in a challenging way are encountered in early childhood education. By these two research questions I was able to open up the research problem.

1. What is child's challenging behavior in early childhood education?
2. What is good and appreciative encounter in early childhood education?

This thesis is a qualitative study. The thesis has been conducted in cooperation with Satusiipi day care center. The interviews were carried out for four employees. The research material consists of theme interview answers. The interview frame is based on the research questions. I wanted to find out what kind of view the day care workers of Satusiipi had about child's challenging behavior and their appreciative encounter.

Based on the interviews and theory you can deduce that workers of Satusiipi have a very clear approach to handle challenging situations in daily daycare. They also have mutual understanding of children's appreciative encounter. Based on the answers of the interview I came to the conclusion that the employees of Satusiipi have a strong opinion that also the children whose behavior is challenging have the right to be encountered as individuals and with respect.

Key words challenging behavior, appreciative encounter, early childhood education and care, ECEC

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	7
3	OPINNÄYTETYÖN METODOLOGIA	11
	3.1 Laadullinen tutkimusote	11
	3.2 Aineistonkeruumenetelmä ja toteutus	13
	3.3 Aineiston analyysi	17
	3.4 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	19
4	LAPSEN HAASTAVA KÄYTTÄYTYMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	23
	4.1 Mitä on lapsen haastava käyttäytyminen varhaiskasvatuksessa?	23
	4.2 Mistä lapsen haastava käyttäytyminen johtuu?	26
	4.3 Miten haastavaa käyttäytymistä voidaan ennaltaehkäistä?	32
	4.3.1 Yhteiset pelisäännöt päiväkodissa	33
	4.3.2 Päiväkotiympäristön muokkaaminen	36
	4.3.3 Arjen toimintojen strukturointi päiväkodissa	38
	4.3.4 Lapsen aikuiselta saama positiivinen huomio	40
5	KOHTAAMINEN	44
	5.1 Arvostava kohtaaminen arjessa	44
	5.2 Haastavasti käyttäytyvän lapsen arvostava kohtaaminen varhaiskasvatuksessa	47
6	POHDINTA	59
	LÄHTEET	62
	LIITTEET	66

1 JOHDANTO

Mielestäni laadukas varhaiskasvatus rakentuu aidon ja arvostavan kohtaamisen pohjalle. Se ei vaadi uusia ja isoja tiloja, joissa lattiat kiiltävät ja hyllyt ovat täynnä virikkeitä. Laadukas varhaiskasvatus ei myöskään ole kiinni kasvattajien määrästä. Toki on huolehdittava, että lain asettamat velvoitteet täytetään ja lasten turvallisuus päiväkodissa on taattu.

Laadukasta varhaiskasvatusta syntyy silloin, kun kasvattajat kokevat työnsä mielekkääksi. Mielekkästä työ on silloin, kun on lupa pysähtyä ihmettelemään elämää ja maailmaa yhdessä pienen lapsen kanssa. (Mikkola & Nivalainen 2009, 91) Kun on mahdollisuus pysähtyä ihmettelemään maailmaa, ei ole minnekään kiire. Kiire vie mahdollisuuden aidolta kohtaamiselta, jolloin suhde lapseen jää etäiseksi. Lapsi voi kokea olonsa turvattomaksi, kun aikuiselta ei saa huomiota. Pieni lapsi tarvitseekin turvalliseen kehitykseen aikuisen läsnäoloa. (Mikkola & Nivalainen 2009, 15)

Tämä opinnäytetyö tuo esiin, että vaikka lapsella esiintyy haastavaa käyttäytymistä, ei se kuitenkaan tarkoita sitä, että lapsi itsessään olisi haastava tai ”viallinen”. Haastava käyttäytyminen johtuu monista eri tekijöistä. Useimmiten haastavat tilanteet syntyvät silloin, kun lapsen temperamentti ja ympäristön vaatimukset törmäävät yhteen. Haastavaa käyttäytymistä voi aiheuttaa ristiriitaiset tunteet, toistuvat pettymykset tai turvattomuus. (Lundán 2012, 37) Haastavat tilanteet ovat arkipäivää päivähoitossa, mutta niitä voidaan ennaltaehkäistä pienillä toiminnanmuutoksilla.

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus, jossa on käytetty teemahaastattelua. Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä päiväkotia Satusiiven kanssa. Haastattelut suoritettiin osalle päiväkodin henkilökunnasta. Rajasin opinnäytetyön aihealueet

hyvin selkeästi aineistosta nousseiden teemojen perusteella, joita käsittelen työssäni teorian avulla. Olen käyttänyt opinnäytetyössäni paljon suoria lainauksia haastattelutilanteista. Lainausten avulla halusin tuoda mahdollisimman hyvin esiin haastateltavien äänen, sekä heidän tulkintansa lapsen haastavasta käyttäytymisestä ja arvokkaasta kohtaamisesta varhaiskasvatuksessa.

Työntekijän näkökulmasta paras tie lähestyä haastavaa käyttäytymistä on katsoa peiliin. Omien toimintamenetelmien arvioiminen ja ammatillisuuden läpikäyminen ei kuitenkaan ole helppoa, sillä tuolloin kasvattaja joutuu arvioimaan omaa osaamistaan ja puutteitaan. Kun kasvattaja tiedostaa toimivansa lapsen edun mukaisesti, on hänellä mahdollisuus kohdata lapsi yksilönä, arvokkaana persoonana. Meillä kaikilla on tarve tulla kohdatuksi omana itsenämme. Tämä ajatus tulisi siirtää lasten parissa työskentelyyn. Varhaiskasvatuksen lähtökohdaksi pitäisi olla lapsen yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen ja arvostava kohtaaminen.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Aloitin opinnot Lapin ammattikorkeakoulussa kevätlukukaudella 2014. Tarkoituksena oli suorittaa täydennysopinnot lastentarhanopettajan kelpoisuutta varten. Olin jo pidemmän aikaa seurannut, kuinka työllistymismahdollisuudet varhaiskasvatuksessa olivat nousussa, eikä opiskelu työn ohessa tuntunut mahdottomalta ajatukselta. Heti opintojen alussa sain idean opinnäytetyön aiheesta ja tuota ajatusta aloin työstää loppuvuodesta 2014 kun opinnäytetyöprojekti tuli ajankohtaiseksi.

Opinnäytetyön aihe kosketti minua ensimmäisen kerran vuonna 2011, kun aloitin ensimmäisessä työsuhteessani varhaiskasvatuksen puolella. Olin valmistunut sosionomiksi Kemi-Tornion ammattikorkeakoulusta joulukuussa 2010, ja suuntaavat opintoni olin suorittanut yhteisö- ja perusturvatyöhön liittyen, eikä niistä ollut juurikaan apua päiväkotimaailmassa. Kyseisen työsuhteen aikana sain ensikosketuksen haastavasti käyttäytyvien lasten parissa työskentelyyn. Vastavalmistuneena ja varhaiskasvatuksessa epäpätevänä koin paljon turhautumisen hetkiä, kun omat taitoni ja tietoni eivät enää riittäneet lapsen kohtaamiseen ja perheen kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Toinen opinnäytetyön aihevalintaa vahvistava kokemus oli loppuvuodesta 2014 kun suoritin täydennysopintoihin liittyvän suuntaavan harjoittelun. Vaikka minulla oli enemmän työkokemusta, parempi teoreettinen tietämys opintojeni myötä ja vahvempi usko omaan ammatillisuuteen, koin silti, että lasten aito kohtaaminen jäi monesti arjen ja aikataulujen jalkoihin. Työyhteisössä haastavat tilanteet hoidettiin usein helpoimmalla mahdollisella tavalla. Työntekijänä koin, että minun tuli selvittää vaikeista tilanteista täysin omatoimisesti. Mahdollisuus haastavien kohtaamistilanteiden jälkipuintiin esimiehen tai työkaverin kanssa oli harvinaista, vaikka koin sille tarvetta.

Lasten haastava käyttäytyminen on ajankohtainen aihe ja se puhututtaa paljon varhaiskasvatuksen ammattilaisten keskuudessa. Lähes kolmasosalla lapsista on, sekä kielteinen identiteetti, että huono perushoiva. Tietoyhteiskunta kännyköineen ja tietokoneineen ei tue lapsuudelle merkityksellistä turvallisuutta, pysyvyyttä ja aikuisen välitöntä läsnäoloa. (Mikkola & Nivalainen 2009, 15) Lasten haastava käyttäytyminen nostetaan toistuvasti esiin myös mediassa, jossa tuodaan esille ryhmäkokojen vaikutus lapsen käytökseen. Vaatimukset ryhmäkokojen pienentämisestä ja sijaisten palkkaamisesta on perusteltua, sillä työskentelyrauha sekä kasvattajien jaksaminen edesauttavat lapsen oppimista. Tulee kuitenkin pitää mielessä, että haastava käyttäytyminen ei johdu pelkästään suuresta ryhmäkoosta, vaan useista eri tekijöistä. (Tahkokallio 2003, 102)

Myös lapsen hyvä kohtaaminen ja laadukas varhaiskasvatus ovat aiheita, joita jokaisen varhaiskasvattajan ja päiväkodin tulisi tarkastella tasaisin väliajoin. Eri-tyisesti yksityisten palveluntuottajien yksi parhaimmista kilpailuvalteista on laadukkaana varhaiskasvatuksen tarjoaminen perheille. Arvostavien kohtaamisten ansiosta myös haastavat tilanteet arjessa vähenevät. Lasten ja aikuisten myönteinen vuorovaikutus päiväkodissa edistää lapsen myönteistä käyttäytymistä ja vähentää häiriökäyttäytymistä (Kanninen & Sigfrids 2012, 163).

Alun pitäen tarkoitukseni oli tehdä opinnäytetyö kunnallisessa päiväkodissa, mutta loppujen lopuksi yhteistyökumppaniksi valikoitui yksityinen päiväkotia Satusiipi. Tunsin Satusiiven päiväkodinjohtajan entuudestaan erittäin hyvin ja olimme käyneet paljon keskusteluja aiheeseen liittyen jo ennen opinnäytetyöprojektia. Myös opinnäytetyön aikataulun kannalta Satusiipi oli turvallinen vaihtoehto, sillä saimme sovittua kaikki haastattelut lyhyen ajanjakson sisään.

Päiväkotia Satusiiven tavoitteena on auttaa jokaista lasta kasvattamaan omat siipensä ja juurensa juuri hänelle sopivalla tavalla. Lapselle halutaan tarjota kii-reetön ja iloinen sekä hyvä arkipäivä, jonka aikana hänellä on mahdollisuus op-

pia itse, tehden ja tutkien. Satusiivessä painotetaan lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta ja lapsen aitoa kohtaamista.

*”Lapselle tämä hetki ja tämä päivä on ainutkertainen. Pienistä kohtaamisista ja kokemuksista hän kasvaa omaksi itsekseen, kasvat-
taa omat siipensä ja juurensa. Satujen siivin kohti maailmaa, sen
auringonpaisteeseen, tuuliin ja tuiskuihin! – Marita Korva, päiväko-
din johtaja” (Päiväkoti Satusiipi, 2014)*

Oli erittäin luonnollista ruveta yhteistyöhön päiväkotia Satusiiven kanssa, sillä heidän toiminta-ajatuksensa kohtasi oman ajattelumaailmani kanssa. Jälkeenpäin mietittynä, yhtenevät ajatusmaailmat saattoivat vaikuttaa valintaan jopa liiankin paljon ja opinnäytetyöprojektin alussa kriittinen ja objektiivinen pohdinta oli hyvin vähäistä. Ensimmäisen opinnäytetyöohjauksen jälkeen olikin tarpeen paneutua työhön vielä tarkemmin kriittisemmin.

Kun opinnäytetyöni aihe oli valikoitunut ja olin perehtynyt jo jonkin verran teori-
aan, tuli minun päättää, mikä on tutkimukseni tarkoitus. Usein opinnäytetyössä
aihetta halutaan tutkia liian laajasti ja loppujen lopuksi sitä joudutaankin rajaa-
maan paljon. Mahdollisimman tarkkojen tutkimusongelmien asettamisen jälkeen
ajatus kirkastuu ja suuntautuu paremmin siihen, mitä on tarkoitus tutkia ja työ-
kentely helpottuu. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006)

Myös minun kohdallani alkuperäinen aihe oli liian laaja, sillä halusin sisällyttää
opinnäytetyöhön kaikki ne ajatukset, joita aihe minussa herätti. Vasta viikkoa
ennen haastattelujen suorittamista ymmärsin, ettei aihetta kannata käsitellä liian
monesta näkökulmasta, sillä tuolloin työ jää pelkäksi pintaraapaisuksi. Päätinkin
keskittyä pelkästään siihen, mitä on lapsen haastava käyttäytyminen ja arvosta-
va kohtaaminen varhaiskasvatuksessa.

Hyvää tutkimusongelmaa on vaikea määritellä. Muodoltaan se on kuitenkin yksiselitteinen ja selkeä, sekä sisältää kiteytyksen siitä, mitä aiheesta halutaan tutkia ja tietää. Laadullisissa tutkimuksissa, joissa usein tutkimuksen tavoitteena on jonkin ilmiön kuvaaminen ja ymmärtäminen, tutkimusongelmat ovat yleensä mitä ja miten -kysymyksiä. Laadullisessa tutkimuksessa ongelmanasettelu on melko joustavaa eikä aina ole edes tarpeen määritellä pikkutarkkoja tutkimusongelmia. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006)

Tutkimusongelman sijaan aineistolähtöisessä tutkimuksessa käytetään mieluummin termiä tutkimustehtävä. Aineistolähtöiselle tutkimukselle on tyypillistä todellisen elämän kuvaaminen. Myös tutkimusjoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti. Aineistolähtöisessä lähestymistavassa lähtökohtana on aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. (Kajaanin ammattikorkeakoulu)

Opinnäytetyöni tutkimustehtävänä oli selvittää millaista on haastavasti käyttäytyvän lapsen arvostava kohtaaminen varhaiskasvatuksessa. Tutkimustehtävälle muodostui kaksi alakysymystä, joiden avulla avasin tutkimustehtävää.

1. Millaista on lapsen haastava käytös varhaiskasvatuksessa?
2. Mitä on lapsen hyvä ja arvostava kohtaaminen varhaiskasvatuksessa?

3 OPINNÄYTETYÖN METODOLOGIA

3.1 Laadullinen tutkimusote

Opinnäytetyöni on laadullinen eli kvalitatiivinen. Laadullinen tutkimus on kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, jossa aineisto kerätään luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2013,164). Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Lähtökohtana tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Kohdetta tai ilmiötä pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Pyrkimyksenä on pikemminkin löytää tosiasioita, kuin todentaa jo olemassa olevia väittämiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 161).

Laadullisessa tutkimuksessa suositaan tiedonkeruun instrumenttina ihmistä. Tutkija luottaa enemmän omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittavien kanssa, kuin mittausvälineillä hankittavaan tietoon. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 164) Tutkimuksen tavoitteena on tutkimuksen aikana muodostuneiden tulkintojen avulla näyttää ihmisen toiminnasta jotain, joka on välittömän havainnon tavoittamattomissa. Tulkintojen avulla luodaan malleja, ohjeita ja toimintaperiaatteita tutkittavasta asiasta. (Vilkka 2005, 98)

Valitsin opinnäytetyöni tutkimusmenetelmäksi laadullisen tutkimuksen, sillä halusin selvittää, millaiseksi haastateltavat kokivat lapsen haastavan käyttäytymisen ja arvokkaan kohtaamisen varhaiskasvatuksessa. Laadullisen tutkimuksen valintaa puoltaa myös se, että halusin kerätä tutkimusaineistoa haastattelujen avulla. Laadullinen tutkimus mahdollistaa myös aiheen käytännönläheisen tarkastelun, jota halusin opinnäytetyössäni toteuttaa. Opinnäytetyön tarkoitus on myös tuoda esiin haastateltavien omia ainutlaatuisia kokemuksia, joka on ominaista laadulliselle tutkimusmenetelmälle.

Koska opinnäytetyö on tehty yhteistyössä päiväkotia Satusiiven kanssa, koen myös, että heidän tulee jollain tapaa hyötyä opinnäytetyöstä. Laadullisen tutkimusmenetelmän tärkein tehtävä onkin olla emansipatorinen. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkimuksen tulisi lisätä tutkittavien ymmärrystä asiasta ja vaikuttaa myönteisesti asiaa koskeviin ajattelu- ja toimintatapoihin. (Vilkkä 2005, 103) Valmis opinnäytetyö jää Satusiipeen työväliseksi, jonka avulla on mahdollista esimerkiksi perehdyttää uusia työntekijöitä päiväkodin toiminta-ajatukseen arvostavasta kohtaamisesta varhaiskasvatuksessa.

Laadulliselle tutkimukselle on hyvin tyypillistä, että tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä. Tutkimusta toteutetaan joustavasti ja suunnitelmia muutetaan olosuhteiden mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 164) Opinnäytetyöni haki lopullista uomaansa koko prosessin ajan. Vasta aineiston keruun ja analyysin jälkeen näkemys opinnäytetyön päämäärästä selkiytyi ja pystyin keskittymään kirjoittamiseen. Laadullisessa tutkimuksessa kirjoittaminen nousee tärkeään rooliin, sillä se ei painotu pelkästään tutkimuksen jälkiselostukseen lukijalle. Tutkijan tulee koko ajan analysoida havaintoaineistoaan teoriaan pohjautuen. Tekstin muokkaaminen ja uudelleen kirjoittaminen prosessin eri vaiheissa lisää myös tutkimuksen vakuuttavuutta. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2013, 266)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusaikataululla on merkitystä siihen, miten syväälle tutkittavassa asiassa on mahdollista päästä. Pitkällä aikajaksolla tutkijan ymmärrys tutkittavaa aihetta kohtaan kehittyy tai muuttuu jopa kokonaan. Pitkemmän prosessin etuna on, että aineistoa on mahdollista tarkastella ja tulkita rauhassa. Käytetyllä ajalla ei kuitenkaan ole suoranaisesti vastaavuutta tutkimuksen laatuun. (Vilkkä 2005, 99–100)

Opinnäytetyöprojekti käynnistyi loppuvuodesta 2014 tutustumalla teoriaan ja käymällä aihetta läpi yhteistyökumppanin kanssa. Tutkimussuunnitelma valmistui helmikuussa 2015, jonka jälkeen varsinainen työstäminen lähti etenemään

vauhdilla. Jo alusta alkaen koin, että opinnäytetyö olisi mahdollista saada päätökseen toukokuuhun 2015 mennessä, sillä olin valmis käyttämään siihen kaiken vapaa-aikani. Päämäärätietoinen lähestymistapa edesauttoi opinnäytetyöprosessia ja työstäminen sujui mutkattomasti.

3.2 Aineistonkeruumenetelmä ja toteutus

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston hankinnassa käytetään laadullisia metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat pääsevät esille. Tällainen menetelmä on myös teemahaastattelu, jota käytin opinnäytetyöni aineiston keruuseen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 164) Teemahaastattelussa edetään yksityiskohtaisten kysymysten sijaan tietyn teeman varassa. Lähestymistapa vapauttaa haastattelun tutkijan näkökulmasta ja tuo tutkittavien äänen kuuluviin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48)

Teemahaastattelu ottaa myös huomioon sen, että ihmisten tulkinnat ja heidän asioille antamat merkitykset ovat keskeisiä. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä siksi, että haastattelun aihepiirit ovat kaikille samat. Teemahaastattelusta puuttuu strukturoidulle lomakehaastattelulle ominainen kysymysten tarkka asettelu ja muodostaminen, mutta se ei kuitenkaan ole yhtä vapaamuotoinen kuin syvähaastattelu. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48)

Koin hyvin tärkeäksi, että aineistonkeruun tuli olla tyyliltään vapaampi, jotta haastateltavien omat tulkinnat ja heille merkitykselliset asiat nousisivat esiin. Jottei haastattelut kuitenkaan alkaisivat rönsyillä, oli tarpeen asettaa tietyt teemat, joita haastattelussa seurataan. Teemoiksi valikoituivat tutkimuskysymyksiä tukevat aihepiirit: lapsen haastava käyttäytyminen sekä hyvä kohtaaminen varhaiskasvatuksessa. Näiden kahden teeman alle keräsin muutaman tukikysymyksen, joiden avulla aihetta olisi helpompi lähteä avaamaan haastateltavalle.

Laadullista tutkimusta tehdessä tulisi haastatteluissa aina välttää kysymyksiä, joihin haastateltava voi vastata kyllä tai ei. Laadullisen tutkimusmenetelmän aineiston keräämisen tavoitteena on aineiston sisällöllinen laajuus. (Vilka 2005, 109) Muotoilin haastattelurungon kysymykset siten, että haastateltavien oli mahdollista tuoda omia ajatuksiaan esiin esimerkkien avulla, arkea kuvailemalla. Halusin haastateltavien tietävän myös sen, että heillä oli mahdollista tuoda esiin asioita, joita haastattelurungossa ei mainittu.

Lähetin haastattelurungon päiväkodin johtajalle etukäteen ja hän antoi sen eteenpäin haastateltaville. Haastateltavat pystyivät valmistautumaan haastattelutilanteeseen etukäteen ja kynnyks haastattelun aloittamiselle oli pienempi, kun aihe oli heille jo hivenen tuttu. Muutama haastateltavista oli tutustunut haastattelurunkoon paremmin ja miettinyt valmiiksi omia vastauksiaan. Jokaisen haastattelun aluksi kuitenkin kerroin lyhyesti, mistä opinnäytetyöni aihe oli saanut alkunsa ja kuinka tärkeäksi koin tuoda opinnäytetyössäni esiin konkreettisia tilanteita ja ajatuksia aiheeseen liittyen.

Haastattelun suurena etuna on se, että siinä voidaan säädellä aineiston keruuta joustavasti tilanteen edellyttämällä tavalla, vastaajia myöten. Haastattelun avulla saadaan paremmin kuvaavia esimerkkejä tutkimukseen liittyen. Haastattelussa on paremmat mahdollisuudet motivoida henkilöitä verrattuna lomaketutkimukseen. Haastattelu mahdollistaa myös sen, että haastateltavilla on enemmän mahdollisuuksia tulkita kysymyksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34–36)

Teemahaastattelun aikana on aina mahdollisuus tarkistaa, millä tavalla haastateltava ymmärtää kysymyksessä käytetyt sanat (Vilka 2005, 104–105). Ensimmäisen haastattelun jälkeen huomasinkin, että joitain kysymyksiä oli tarpeen tarkentaa sanallisesti haastattelun aikana. Olin itse kokenut kysymykset selkeiksi, koska tutkimuksen ydin oli omassa mielessäni hyvin kirkkaana. En kui-

tenkaan tullut ajatelleeksi, että haastateltaville aihe voi tuntua sekavalta tai liian laajalta.

Laadulliselle tutkimukselle olennaista on keskittyminen pieneen tutkimusjoukkoon ja analysoida sitä kattavasti ja kokonaisvaltaisesti. Tällaisessa tutkimuksessa ei kannata ottaa määrällisesti suurta tutkimuskohdetta, vaan keskittyä enemmänkin tutkimustulosten laatuun. Laadullisen tutkimuksen tiedon tuottaja eli kohdejoukko tulee valita tarkoituksenmukaisesti ja sen rajaaminen onkin tärkeää. (Vilkkä 2005, 126–129) Haastattelun voi toteuttaa käytännössä monella tavalla. Tavallisin tapa on tehdä yksilohaastatteluita, jotka tuntuvatkin monesti helpoimmin toteutettavilta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 61)

Haastattelin päiväkotia Satusiivessä neljää työntekijää. Haastateltavat valikoituivat tutkimukseen päiväkodinjohtajan ehdotusten perusteella. Kaikilla haastateltavilla oli erilainen koulutus- ja työhistoria. Yhdistävänä tekijänä voidaan kuitenkin pitää sitä, että heillä jokaisella oli taustaa haastavasti käyttäytyvien lasten parissa työskentelemisestä, jopa erityisryhmissä. Koen, että haastateltavien määrä oli sopiva, sillä tutkimus on kohdennettu kyseiseen päiväkotiin, eikä tuloksia ole tarpeen yleistää tai viedä laajemmalle tasolle.

Haastattelu on aina ennalta suunniteltu ja haastattelija on tutustunut tutkimuksen kohteeseen, sekä käytännössä, että teoriassa. Haastattelija ohjaa haastattelutilannetta ja samalla ylläpitää haastateltavan motivaatiota. Vaikka haastattelija tuntee roolinsa etukäteen, oppii haastateltava omansa vasta haastattelun kuluessa. Haastateltavan on voitava luottaa siihen, että annettuja tietoja käsitellään luottamuksellisesti. Haastattelut ovatkin omanlaisiaan vuorovaikutus- ja kohtaamistilanteita kahden ihmisen välillä. Nämä kohtaamiset ovat ainutlaatuisia, eikä niitä voida toistaa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 43)

Jokaisessa haastattelutilanteessa pyysin lupaa nauhoittaa keskustelun, jotta haastattelu olisi mahdollisimman luonnollinen. Turhia katkoja ei myöskään syntynyt, sillä minun ei tarvinnut kirjata vastauksia, vaan pystyin itsekini keskittymään ja kuuntelemaan haastateltavia. Nauhoittaminen mahdollisti myös sen, että minun oli helpompi palata haastattelutilanteisiin analyysivaiheessa. Alkujännityksen jälkeen nauhurin olemassaolo unohtui melkein jokaiselta. Tilannetta varmaan helpotti myös se, että nauhoitin haastattelut puhelimella, joten nauhuri ei ollut esineenkään vieras.

Haastattelutilanteet olivat minulle helppoja, sillä olen luonteeltani rauhallinen, eikä minulla ole juurikaan taipumusta jännittää tai stressata uusia tilanteita. Haastattelujen alussa esittelin itseni ja aloitinkin haastattelut yleensä kevyellä jutustelulla, jotta tunnelma olisi molemmin puolin rentoutunut, eikä tilanne tuntuisi tukalalta. Jokainen haastattelu sujui mielestäni hyvin ja pääsinkin käymään mielenkiintoisia keskusteluja haastateltavien kanssa. Välillä haastattelurunko jäi toisarvoiseksi, kun haastateltavat toivat vahvasti esiin omia näkemyksiään aiheeseen liittyen.

Kun kaikki haastattelut oli saatu pidettyä, ja kävin niitä läpi mielessäni, huomasin haastattelutilanteissa hieman eroavaisuuksia. Kaksi ensimmäistä haastattelua olivat mielestäni kaavamaisempia, verrattuna kahteen viimeiseen. Kaavamaisuus ja jäykkyys haastattelutilanteissa johtuivat varmaankin monesta eri tekijästä. Näitä tekijöitä saattoi olla muun muassa oma esiintymiseni tilanteessa, haastateltavan persoona, haastattelun ajankohta tai se, että haastattelu oli heille uusi tilanne.

Suurimman merkityksen uskoin kuitenkin olleen haastattelujen ajankohdalla. Ensimmäiset haastattelut suoritettiin aamupäivästä, jolloin lapset olivat ulkoilemassa ja siirtymässä sisälle ruokailemaan. Haastateltavat olivat pois omasta ryhmästään ja saattoivat kokea, että heidän tulisi ennättää auttamaan lapsiryhmää siirtymätilanteessa. Kaksi viimeistä haastattelua pidettiin päiväuniaikaan,

jolloin haastateltaville ei tullut tunnetta siitä, että he jättäytyvät pois arjen pyörittämisestä.

En kuitenkaan kokenut, että edellä mainituilla tekijöillä olisi ollut sen suurempaa merkitystä aineiston laajuuteen tai sisältöön. Ensimmäiset haastattelut olivat ajankohdasta huolimatta kestoiltaan pisimpiä. Haastattelujen suorittamiseen oli myös varattu jokaiselle kerralle hyvin rauhallinen tila, joten ulkoisista häiriötekijöistä ei tarvinnut huolehtia, vaan pystyimme keskittymään haastatteluun.

3.3 Aineiston analyysi

Yleensä laadullisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen ja analysointi tapahtuvat ainakin osittain yhtä aikaa. Aineiston analysoinnissa yhdistyvät analyysi ja synteesi. Analyysissa aineisto hajotetaan osiksi ja synteessissä saadut osat kootaan uudelleen tieteellisiksi johtopäätöksiksi. (Metsämuuronen 2008, 48) Aineiston perusteelliseen analyysiin on ryhdyttävä pikimmiten keruuvaiheen jälkeen. Tuolloin aineisto on vielä tuore ja inspiroi tutkijaa. Jos käy ilmi, että tietoja on joltain osin vielä täydennettävä, on se helpointa tehdä heti haastattelujen jälkeen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 133–134)

Omalla kohdallani aineiston analyysi pääsi alkamaan vasta pari viikkoa haastattelujen jälkeen, työkiireiden vuoksi. Onneksi haastattelut oli nauhoitettu ja pystyinkin ensin kuuntelemaan haastattelut, muistin virkistämiseksi. Olin yhä erittäin inspiroitunut aiheesta, sillä koen sen hyvin tärkeäksi ja puhuttelevaksi. Analyysin aloittaminen olikin helppoa ja pääsin saman tien kiinni aiheeseen.

Ennen kuin varsinaista analysointia voidaan alkaa tehdä, on aineisto saatettava sellaiseen muotoon, että analysoiminen on mahdollista. Yleensä muistiinpanot

ja haastattelut litteroidaan eli kirjoitetaan puhtaaksi. (Metsämuuronen 2008, 48) Litterointi, eli haastattelujen puhtaaksikirjoittaminen voi olla niitä harvoja teema-haastattelun vaiheita, joissa työ muuttuu rutiininomaiseksi. Litteroinnin tarkkuudesta riippuen, auki kirjoittaminen voi viedä paljon aikaa. Usein onkin tarpeen miettiä, kuinka yksityiskohtaiseen työhön on tutkimuksen kannalta olennaista ryhtyä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 140)

Koska oma oppimistyylini on hyvin visuaalinen, oli minulle alusta asti selvää, että halusin litteroida haastattelut kokonaisuudessaan. Tiedostin jo ennen litterointiin ryhtymistä, että se tulee olemaan kaikkein puuduttavin työvaihe. Haastattelujen kuunteleminen uudelleen ja uudelleen, tuntui hyvin raskaalta. Kahden pisimmän haastattelun kohdalla tein niin, että litteroin haastattelun kahdessa osassa, peräkkäisinä iltoina, töiden jälkeen. Tällä tavoin työmäärä ei kasvanut liian suureksi ja vireystila pysyi sopivana. Koko tutkimusaineiston litterointi ei välttämättä ollut tarpeen aineiston analyysin kannalta, mutta koin kuitenkin, että se helpotti huomattavasti analyysiin ryhtymistä. Auki kirjoitetut haastattelut oli helppo käydä läpi ja litteroituun aineistoon oli miellyttävä tehdä merkintöjä, sekä löytää yhteneviä teemoja haastattelujen väliltä.

Teemahaastattelun avulla kerätty aineisto on usein runsas ja se tekee analyysivaiheen hyvin mielenkiintoiseksi, mutta usein myös hyvin ongelmalliseksi ja työlääksi. Omassa opinnäytetyössäni analysoin aineistoa sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimusmenetelmän metodi, jossa etsitään merkityssuhteita ja – kokonaisuuksia. Sisällönanalyysia voidaan tehdä joko aineistolähtöisenä tai teorialähtöisenä. (Vilkkä 2005, 140)

Valitsin opinnäytetyöhöni aineistolähtöisen sisällönanalyysin, jossa tavoitteena on löytää tutkimusaineistosta jonkinlainen toiminnan logiikka, jota lähdetään analysoimaan. (Vilkkä 2005, 140) Keräämästäni tutkimusaineistosta nousi selkeästi esille kolme näkökulmaa, jotka tukivat tutkimustehtävää.

1. Millainen on haastavasti käyttäytyvä lapsi?
2. Haastavan käyttäytymisen ennaltaehkäisyyn soveltuvat toimintamallit.
3. Arvostavan kohtaamisen merkitys varhaiskasvatuksessa.

Edellä mainittujen teemojen avulla lähdin ryhmittelemään aineistoa ja karsin siitä pois epäolennaista informaatiota. Käytännössä toteutin tämän työvaiheen litteroituihin tulosteisiin siten, että tiettyyn teemaan liittyvät asiat merkattiin erivärisillä merkkauksella ja epäolennainen informaatio yliviivattiin ”piiloon”. Kun koko aineisto oli käyty läpi samalla systeemillä, oli litteroinnista helppo poimia yhtenevät asiat.

Opinnäytetyön raportoinnissa käytin spiraalimallia. Spiraalimalli poikkeaa perinteisestä mallista siten, että teoriaa ja aineistoa käsitellään rinnakkain. Keräsin aineiston teemahaastattelujen avulla, joten spiraalimallin avulla teoriaan voidaan tuoda myös käytännönläheisyyttä, haastatteluista saadun aineiston avulla. Toivon myös, että lukijan on helpompi sisäistää opinnäytetyötäni, kun teoria ja tulokset kulkevat rinnakkain.

3.4 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Kaikkiin tutkimuksiin liittyy eettisiä ratkaisuja. Haastatteluissa, joissa ollaan suorassa kontaktissa tutkittaviin, eettiset ongelmat ovat erittäin monitahoisia. Ihmiisiin kohdistuvissa tutkimuksissa tärkeimpinä eettisinä periaatteina ovat informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 20) Tutkimuksen yleisenä periaatteena pidetään sitä, ettei tutkimuksesta aiheudu tutkittaville haittaa. Tutkijan on selvitettävä tutkimuksen tavoitteet, menetelmät sekä mahdolliset riskit, jotta tutkittavat ovat niistä tietoisia. (Jyväskylän yliopisto 2015)

Tutkimukseen osallistuvilta pyydetään vapaaehtoinen suostumus. Suostumusta pyydetessä on varmistettava, että osallistuja tietää ja ymmärtää, mistä tutkimuksessa on kysymys, ja miksi se tehdään. Silloin kun tutkimus suoritetaan koulussa, päiväkodissa tai jossain muussa instituutiossa tai organisaatiossa, on lupa tutkimukseen pyydetävä myös tältä taholta. Tutkimustietojen on oltava luottamuksellisia. Niitä ei luovuteta ulkopuolisille, eikä tietoja käytetä muuhun kuin tutkittavan kanssa sovittuun tarkoitukseen. Tutkimukseen osallistuvien anonymisuus on turvattava, osallistujien niin tahtoessaan. (Jyväskylän yliopisto 2015)

Koska opinnäytetyöni kohdistui päiväkotiin, hankin tutkimusluvan päiväkodinjohtajalta. Päiväkoti on yksityinen, joten lupaa ei tarvinnut hakea siitä kunnasta, jossa päiväkotijohdaja sijaitsee. Opinnäytetyön aineisto ei myöskään kohdistunut lapsiin, joten vanhempien suostumusta ei tässä tapauksessa tarvittu. Haastattelut suoritettiin päiväkodin henkilökunnalle, ja heillä oli mahdollisuus kieltäytyä haastattelusta. Tiedotin haastateltavia muutamaa otteeseen, päiväkodinjohtajan välityksellä opinnäytetyöni aiheesta, ja he olivatkin tietoisia, mitä työ koski ja mitä sillä tavoiteltiin.

Suoritin haastattelut ”anonyymisti”, sillä haastateltavan koulutuksella, työkokemuksella tai sukupuolella ei ollut tulosten kannalta merkitystä. Raportoinnissa käytän haastateltavista termejä H1, H2 ja niin edelleen. Näin haastattelun tulokset eivät henkilöidy kehenkään. Päiväkodin nimi esiintyy opinnäytetyössä, sillä se tehdään yhteistyössä heidän kanssaan ja materiaali on heidän käytössään.

Tutkimuksen luotettavuutta tulee arvioida koko tutkimusprosessin kuluessa. Laadullisessa tutkimuksessa on olennaista arvioida tutkimuksen uskottavuutta ja luotettavuutta. Tutkimuksen tulokset eivät esimerkiksi saa olla sattumanvaraisia ja tutkimuksessa käytetyillä menetelmillä on voitava tutkia juuri sitä, mitä

tutkimuksessa on tarkoituskin tutkia. Käytettyjen käsitteiden on sovittava tutkimustehtävän ja aineiston sisältöihin. Luotettavuutta voidaan arvioida laadullisessa tutkimuksessa monin tavoin. Eräs laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen liittyvä näkökulma on yleistettävyyys tai siirrettävyys: ovatko tutkimuksen tulokset yleistettävissä tai siirrettävissä myös muihin kohteisiin tai tilanteisiin. (Jyväskylän yliopisto)

Mielestäni opinnäytetyötäni voidaan pitää luotettavana, sillä pyrin lähestymään tutkittavaa aihetta mahdollisimman monipuolisesti. Monipuoliset teorialähteet, useat haastattelut ja haastattelutulosten kattava analysointi lisäävät opinnäytetyön uskottavuutta. Laadullisessa tutkimuksessa aineistosta ei tehdä päätelmiä yleistettävyyttä ajatellen. Ajatuksena on kuitenkin alun perin aristoteelinen ajatus siitä, että yksityisessä toistuu yleinen. Tutkimalla saadaan näkyviin myös se, mikä ilmiössä on merkittävää, ja mikä toistuu usein tarkasteltaessa ilmiötä myös yleisellä tasolla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 182)

Opinnäytetyöni on kohdennettu päiväkotia Satusiipeen, mutta mielestäni tuloksia voidaan myös siirtää varhaiskasvatukseen yleensä. Aineisto ei ole sidoksissa Satusiipeen, sillä haastateltavat toivat esille kokemuksiaan ja ajatuksiaan koko työhistoriansa ajalta. Lapsen haastava käyttäytyminen ja hyvä kohtaaminen ovat tärkeitä aiheita varhaiskasvatuksessa, ja sen vuoksi tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää myös päiväkotia Satusiiven ulkopuolella.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on olennaista, että tutkija tiedostaa ja tunnistaa omat tutkimuskohdetta koskevat arvonsa, asenteensa ja käsityksensä. Laadullista tutkimusta tekevän rikkaus on se, että tutkimuskohde on henkilökohtaisesti tärkeä. Henkilökohtaisuudesta ei saa kuitenkaan tulla linssiä, jonka läpi tutkimusta tarkastellaan ja tulkitaan. (Ruoppila, Hujala, Karila, Kinos, Niiranen & Ojala 1999, 191–192) Oma näkökulmani aiheeseen oli alun perin hyvin vahva ja tunnepitoinen, johtuen aiemmista kokemuksista varhaiskasvatuksessa. Haastattelujen aikana tuli kuitenkin useita tilanteita, kun jouduin puntaroimaan

myös ammatillisuuttani uudelleen. Uskon, että opinnäytetyöni tuokin esiin haastateltavien ammatillisuuden höystettynä ripauksella omaa ajatusmaailmaani.

4 LAPSEN HAASTAVA KÄYTTÄYTYMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

4.1 Mitä on lapsen haastava käyttäytyminen varhaiskasvatuksessa?

”Levottomuus on energiaa, jota on vaikea kesyttää. Tuulta, joka kieppuu holtittomasti ympäriinsä, häiritsee ja hermostuttaa. Se saa ihmisen paiskomaan ja riuhtomaan ovia niin lujaa, että ikkunat helisevät ja ovenkahvat hajoilevat. Se saa puhumaan paljon ja kovaa, rummuttamaan pöytää ja vispaamaan jalkaa. Unohtamaan tärkeitä asioita, kadottamaan tavaroita – ja ystäviä. Se vie usein ajantajun ja saa jumittumaan toisarvoisiin tekemisiin.” (Juusola 2012, 13)

Ensimmäinen ajatus haastavasti käyttäytyvästä lapsesta voi olla edellä mainitun kuvauksen kaltainen: levoton ja vilkas tai toisinaan jopa aggressiivinen. Myös haastattelujen pohjalta ilmeni, että haastava käyttäytyminen määritellään pääsääntöisesti aggression ja levottomuuden kautta. Haastavana käyttäytymisenä koettiin myös lapsen omaehtoisuus, sulkeutuminen ja ”kuoreen vetäytyminen”. Suurin osa haastateltavista koki, että aggressiivisten ja ekstroverttien lasten kanssa toimiminen on usein fyysisesti rankempaa, mutta todelliset haasteet nousevat esiin silloin, kun lapsi sulkeutuu kuoreen eikä hänestä saa otetta.

”Se on se semmonen, joka tekkee ihmisen melko tyhjäksi, että ei meinaa löytyä keinoa, että miten sää tälle lapselle sen parhaan mahdollisen kohtaamisen sitte..” (H4)

”.. ei niinkö minkään näköstä edistystä nähty, niin kyllä semmonen alakaa ahistaan enempi..” (H3)

Haastava käyttäytyminen on kuitenkin moniulotteisempaa, mitä usein ajatellaan. Haastava käyttäytyminen tarkoittaa käyttäytymistä, joka haastaa ihmisen itsensä tai muut ihmiset. Haastavaksi käyttäytymiseksi määritellään käyttäytyminen, joka poikkeaa huomattavasti ympäröivän yhteiskunnan kulttuurisidonnaisista käyttäytymismalleista ja normeista. Haastavan käyttäytymisen määrittely on hankalaa, sillä jokainen ihminen kokee haastavan käyttäytymisen yksilöllisellä tavalla. (Korventaival 2012, 5-6)

”Seki on vähän, että mikä on normikäytöstä. Tuo on vähän semmonen asia, että mikä on minun mielestä haastavaa käytöstä, että miten mää sen tunnistan, niin peilautuu myös siihen minun osaamiseen, että mitä mulle näyttäytyy haastavana. Tavallaan semmonen lapsi, mitä mää en pysty kohtaamaan sillä tavoin, että se rauhoittuu ja saa sen hyvän alun sille päivälle tai hetkelle..” (H4)

Haastava käytös ilmenee useimmiten levottomuutena, keskittymiskyvyn puutteena, malttamattomuutena tai vaikeutena noudattaa sääntöjä. (Tahkokallio 2003, 99) Haastava käyttäytyminen voi näkyä myös yliaktiivisuutena ja impulsivisuutena. Jo aivan pienetkin lapset voivat olla ylivilkkaita. Kävelemään opittuaan he useimmiten juoksevat, ja aikuisten kanssa tekemisissä ollessaan he voivat esittää kysymyksiä toisensa jälkeen, ennen kuin aikuinen ehtii niihin vastata. Toisaalta lapset voivat jäädä myös unelmoimaan omiin ajatuksiinsa, eivätkä näin ollen pysty seuraamaan mitä ympärillä tapahtuu. (Dufva & Koivunen 2012, 135,136)

On kuitenkin tärkeää erottaa normaaliin elämään liittyvät negatiiviset tunnetilat ja tunteenpurkaukset haastavasta käyttäytymisestä. Jokaisella meistä on oikeus mielipiteen ilmaisuun, eikä esimerkiksi satunnainen mielipahan tuottaminen toiselle ihmiselle ole haastavaa käyttäytymistä. On myös hyvä muistaa, että monella erityistä tukea tarvitsevalla lapsella vamma tai rajoite saattaa aiheuttaa käyttäytymistä, joka hänelle itselleen on ominaista. Tämän vuoksi esimerkiksi

jatkuva liikkeellä olo, tauoton ääntely tai käsien taputtaminen eivät ole haastavaa käyttäytymistä, vaan kyseisen lapsen yksilöllisiä käyttäytymispiirteitä. (Korventaival 2012, 5)

Kuva 1. Haastatteluista esiin nousseita ajatuksia haastavasta käyttäytymisestä.

Kuva 1 kertoo tiivistetysti sen, millaiseksi haastateltavat määrittelivät haastavasti käyttäytyvä lapsen varhaiskasvatuksessa. Kuvasta huomaa, että suurin osa määritelmistä on negatiivisia ja haastava käytös koetaan pääsääntöisesti näkyvänä ja häiritsevänä käytöksenä. Tutkimusaineistosta oli hyvin selkeästi nähtävissä, että suurin osa haastateltavista (kolme neljästä haastateltavasta) toi vahvimmin esiin levottomuuden tai jopa aggressiivisuuden, puhuttaessa haastavasta käyttäytymisestä.

Aineistoa analysoidessa jouduin pohtimaan, mistä yksipuolinen tulkinta haastavasta käyttäytymisestä mahtoi johtua. Oliko mahdollista, että haastattelurunko

johdatteli haastateltavia liikaa, ja sen vuoksi kokemus haastavasta käyttäytymisestä oli negatiivinen. Mietin myös ohjasinko itse, omalla puheellani tai käytökselläni, haastatteluja kyseiseen suuntaan. Kävin aineistoa läpi useampaan kertaan, jotta löytäisin jonkin yhteisen tekijän, joka selittäisi haastateltavien yhtenevää kokemusta.

Kuunnellessani haastattelujen nauhoituksia uudelleen huomasin, että kolmen työntekijän kohdalla nousi hyvin usein esiin kokemukset aiemmista työsuhteista. En ottanut aiempaa työkokemusta esiin sen suuremmin haastattelujen aikana, mutta olin saanut päiväkodinjohtajalta ennakkoon informaatiota, että kolmella työntekijällä on aikaisempaa työkokemusta haastavasti käyttäytyvien lasten parissa työskentelystä. On siis mahdollista, että kysyttäessä lapsen haastavasta käyttäytymisestä, nousi heille ensimmäisenä mieleen työskentely erityisryhmissä, joissa aggressiivinen käytös ja ylivilkkaus ovat huomattavasti yleisempää ja näkyvämpää.

4.2 Mistä lapsen haastava käyttäytyminen johtuu?

Ihmiselle tyypillistä käyttäytymispiirrettä, joka erottaa hänet muista kutsutaan temperamentiksi. Temperamentti ilmenee esimerkiksi tyylissä, jolla ihminen ilmaisee tunteitaan, miten pitkään hän pystyy keskittymään tai miten aktiivinen hän on. (Keltikangas-Järvinen 2004, 37–38) Temperamentti siis selittää sen, miksi sama asia voi olla toiselle helppoa ja hauskaa ja toiselle taas ahdistavaa.

Kun kuvailemme jotain ihmistä ja haluamme tuoda esiin juuri hänelle tyypilliset ominaisuudet, käytämme kuvailussa temperamenttipiirteitä. Kerromme, että ihminen on vilkas, ujo, ärtyistä, seurallinen tai levoton. Temperamenttipiirteitä käytetään ihmisen kuvailemisessa siksi, että temperamentti on helposti havaittavissa myös ulospäin, sillä se on käyttäytymistyyli. Temperamentti viittaa myös

ihmisten välisiin eroihin, joten temperamenttipiirteitä onkin helppo käyttää kuvaillessa toisiamme. (Keltikangas-Järvinen 2004, 39)

Temperamentit voidaan jakaa kolmeen tyyppiin, jotka ovat helppo temperamentti, hitaasti lämpenevä temperamentti ja vaikea temperamentti. Nämä temperamenttiluokat ovat kuitenkin varsin yleispäteviä, eikä kaikkia lapsia voi sijoittaa näihin luokkiin suoraan, vaan he usein sijoittuvat jonnekin välimaastoon. On tärkeää korostaa, että erilaiset temperamenttiluokat osoittavat normaaleja lasten välisiä eroja. Jotkut lapset ovat aktiivisia, jotkut hitaasti lämpeneviä ja toiset sopeutuvia. Temperamenttien kuvaus osoittaa sen laajan käyttäytymisen kirjon, joka lapsilta löytyy. (Keltikangas-Järvinen 2004, 67–68)

Helppoa temperamenttia luonnehtivat biologisten toimintojen, kuten nälän ja unirytmien säännöllisyys, positiivinen suhtautuminen uusiin asioihin, halu lähestyä uusia ihmisiä, kyky sopeutua muutoksiin sekä korkea ärsytyskynnys. Tällaista lasta kutsutaan usein arkikielessä helpoksi lapseksi. Hitaasti lämpenevää temperamenttia voidaan kuvata parhaiten kahdella piirteellä: vaisu, mutta negatiivinen reaktio uusiin asioihin sekä hidas sopeutuminen muutoksiin. Tällaisten lasten tunnereaktiot eivät ole voimakkaita, mutta kuitenkin selkeästi negatiivisia. Lapsi tarvitsee oman aikansa sopeutuakseen muuttuviin tilanteisiin kerta toisensa jälkeen. Vaikean temperamentin lapsi reagoi muutoksiin voimakkailla tunnereaktioilla. Myös biologiset toiminnot, kuten unirytmii ja näläntunne ovat hyvin epäsäännöllisiä. (Keltikangas-Järvinen 2004, 62–65)

Ei kuitenkaan voida sanoa, että olisi olemassa pelkästään hyvää tai huonoa temperamenttia, josta haastava käytös johtuu. Useimmiten haastava käytös syntyy silloin, kun lapsen temperamentti on ”liikaa” tietylle ympäristölle. Rauhalliset ja sopeutuvat lapset pärjäävät paremmin päivähoidossa verrattuna lapsiin, jotka haluaisivat tehdä kaiken nopeasti ja räiskyvästi. (Viljamaa 2014, 171–172)

Temperamentti saa aikaan sen, että lapset ovat erilaisia alusta alkaen. Pieneltä lapselta ei voi odottaa sopeutumista päiväkodin olosuhteisiin, vaan päiväkodin henkilökunnan on oltava tietoinen kunkin lapsen yksilöllisistä tarpeista. (Kanninen & Sigfrids 2012, 42) Tieto temperamenteista auttaa ymmärtämään yksilöllisyyttä. Se auttaa ymmärtämään, että lapsi, joka ei jaksa istua hiljaa, ei ole sen tottelemattomampi kuin muutkaan. Tarkkaavaisuus ja keskittyminen eivät ole pelkästään tahdon asioita, vaan joillekin ne ovat synnynnäisesti helpompia asioita. (Isokorpi 2006, 77)

Temperamenttipiirteiden lopullinen muoto syntyy ympäristön vaikutuksesta. Sellainen temperamentti säilyy, jota ympäristö tukee ja vahvistaa ja sellainen temperamentti vähenee, jonka ympäristö pyrkii muuttamaan. Sopeutumisvaikeudet eivät siis johdu temperamentista tai ympäristön vaatimuksista, vaan niiden yhteensopimattomuudesta. Myös vuorovaikutuksessa ihmisten temperamenttien yhteensopivuus säätelee vuorovaikutuksen laatua. Temperamenttien yhteensopivuus määrää, miten hyvin vuorovaikutuksen osapuolet toisiaan ymmärtävät. (Isokorpi 2006, 80–81)

On mahdollista, että kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus kärsii, jos heidän temperamenttinsa ovat ristiriidassa keskenään, eikä kasvattaja pysty toimimaan lapsen temperamentin edellyttämällä tavalla. Tällä en kuitenkaan tarkoita sitä, että kasvattajan tulisi toimia tismalleen lapsen toiveiden mukaan, jolloin päiväkotiympäristö muokattaisiin täysin temperamentille sopivaksi. Jokaisen lapsen tulee sopeutua yhteisiin toimintatapoihin, mutta sopeutumista voidaan helpottaa, jos esimerkiksi lapselle, jolla on hitaasti lämpenevä temperamentti, annetaan toistuvasti enemmän aikaa sopeutua tilanteeseen.

Temperamentin merkitys lapsen haastavan käyttäytymisen ilmenemisessä ei tullut suoranaisesti esiin tutkimusaineistossa. Tämä voi johtua siitä, että haastava käyttäytyminen nähtiin suurimmaksi osaksi negatiivisena käytöksenä, joka linkitettiin erinäisiin taitovajeisiin tai puutteellisiin tunteidensäätelytaitoihin. Myös

päiväkotiympäristössä tapahtuvat muutokset koettiin pääsääntöisesti haastavan käyttäytymisen aiheuttajana.

Haastavan käyttäytymisen syynä voi olla jokin taitovaje. Lapsella voi olla vaikeuksia jonkin uuden asian kanssa, eikä muutaman kerran harjoittelu tuota toivottua tulosta. Lapsi voi myös kokea tarvitsevansa apua, muttei osaa pyytää sitä aikuiselta. Tällöin lapsi voi jumiutua tilanteeseen, ja kokee, ettei siitä ole ulospääsyä. (Lundán 2012, 37) Myös haastatteluissa tuotiin esille, kuinka vaikeaa aikuiselle on, kun lapsi piiloutuu kuoreensa.

”Just tulee mieleen semmonen, että mukava tyttö puhuu ihan täysillä ja saa kaikki asiat kerrottua. Sitten kun tulee sellanen tilanne, että hän ei halua sitä tai pelkää ettei osaa, niin tulee itku ja sitten menee sen itkun taakse. Se on pelkästään sitä. Eikä saa enää selvää, mitä se haluaa..” (H1)

Myös kielelliset vaikeudet vaikuttavat lapsen käyttäytymiseen suuresti, kun lapsi ei saa omaa asiaansa sanotuksi ja kokee, ettei hän tule ymmärretyksi. (Lundán 2012, 38) Suurin osa ihmisen ajattelusta ja kommunikoinnista tapahtuu kielellisesti. Esimerkiksi koirilla ei ole kykyä kielelliseen ilmaisuun. Jos astuu koiran hännän päälle, on koiralla kolme vaihtoehtoa toimia: haukkua, puraista tai juosta pois paikalta. Samoin voidaan kuvitella tapahtuvan jos astuu kielellisesti heikosti kehittyneen lapsen ”hännän” päälle. Hänellä on samat kolme vaihtoehtoa: haukkua (kiroilu), puraista (fyysinen väkivalta) tai juosta pois paikalta. Jos lapselta puuttuu perussanasto, jonka avulla hän pystyisi ilmaisemaan turhautumistaan, on seurauksena tilanne, jossa haastavaa käyttäytymistä ilmenee. (Greene 2006, 39–40)

”Se on yllättävän iso asia se kieli. Kyllä siinä (kieliongelmaisten erityisryhmä) niinkö huomaa sen, että jos lapsella ei oo sitä kieltä, niin minkälaisia raivokohtauksia se saa, ko ei tuu ymmärretyksi..” (H1)

Haastavaa käytös voi johtua myös puutteellisista tunteiden säätelytaidoista. Tunteiden tunnistaminen ja niiden hallitseminen voi tuntua lapsesta ylitsöpääsemättömältä ja ahdistavalta. (Lundán 2012, 37–38) Lapsi ei välttämättä osaa kuvata kaipuutaan sanojen avulla, eikä osaa yksin yhdistää, että kivistys vatsassa ja puristus rinnassa tarkoittaa ikävää. Kasvattajan on kyettävä lapsen kanssa yhdessä sanoittamaan näitä tunteita, ja annettava lapselle mahdollisuus kokea tunteet juuri sellaisina kuin ne lapselle ilmenevät. Tunteita ei tule missään nimessä mitätöidä tai välttää. (Kanninen & Sigfrids 2012, 77–82)

”Ohjata sen lapsen käyttäytymistä oikeaan suuntaan. Että se lapsi selviää tästä kurjasta tunteestaan, koska siitähän on kysymys, että se ei ymmärrä, miks hänellä on nyt tällainen olo. Meidän tehtävä ois opettaa, että se ois sallittua, että on sellanen olo, mutta pitäis tulla hyvään lopputulemaan. ” (H4)

Haastavaa käytöstä voi aiheuttaa myös päiväkotiympäristöstä johtuvat syyt. Päiväkodin arjessa yleisimpiä haastavan käytöksen aiheuttajia ovat muutokset päiväjärjestyksessä ja rutiineissa. Monelle lapselle vaikeuksia voi aiheuttaa jopa se pieni seikka, että aamupuuron jälkeen ei annetakaan mahdollisuutta leikkiä vaan siirrytään suoraan vessatusten kautta pukemaan ja ulos. Nämä siirtymätilanteet aiheuttavat todennäköisesti kaikkein eniten levottomuutta, kun yhdessä tilassa on paljon melua ja liikettä.

Siirtymätilanteisiin liittyy myös odottamista yhdessä paikassa, josta suoriutuminen on monelle lapselle liian ylivoimaista. Myös aikuisten vaihtuvuudella on suuri merkitys haastavan käyttäytymisen syntyyn. Jos tutun aikuisen sijaan,

aamalla päiväkodin eteisessä odottaakin täysin vieras täti, voi koko päivä mennä pilalle. Loppujen lopuksi haastavia tilanteita saattaa syntyä hyvinkin yksinkertaisten vireystilaan liittyvien syiden perusteella. Lapsi voi olla väsynyt, nälkäinen tai tulossa kipeäksi. (Dufva & Koivunen 2012, 136)

”Yleensä niinkö näkkee nuisa kaikissa siirtymätilanteissa ja jos on koko porukka koola, ni sillen tulee haastavat tilanteet. Sellanen lapsi, jolla on just tällasia, ni sillä mennee vähän niinkö se oma maailma sekasi, ko tulee enemmän sitä porukkaa ja sillä niinkö hajuaa se. Sillä tavallaan on oma reviiri, joka mennee sekasin.” (H2)

HAASTAVAAN KÄYTTÄYTYMISEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ:

PÄIVÄKODIN YMPÄRISTÖTEKIJÄT

- suuri ryhmä
- meluisa ympäristö
- runsaasti yksityiskohtia
- paljon liikettä

VIREYSTILAAN LIITTYVIÄ TEKIJÖITÄ

- univaje, väsymys
- nälkä
- jännitys

OHJAUSTILANTEESEEN LIITTYVIÄ TEKIJÖITÄ

- useat huomiota vaativat asiat
- odotus paikallaan
- vapaamuotoinen tilanne (ei ohjeistusta, kuinka tulee toimia)
- epäselvät toimintaodotukset

Kuva 2. Haastavaan käyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä (Mukaiillen Dufva & Koivunen 2012)

Kuvassa 2 on jaoteltu haastavaan käyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä. Ryhmitely on tehty tutkimusaineiston perusteella, mutta jaottelun tukena on käytetty Dufvan ja Koivusen (2012) taulukkoa. Kuten kuvasta 2 huomaa, temperamentilla ei koettu olevan merkitystä haastavan käyttäytymisen ilmenemiseen. On myös mahdollista, että temperamentin vaikutusta pidettiin niin itsestään selvyytenä, ettei sitä osattu mainita erikseen.

Suurin vaikutus haastavan käyttäytymisen syntyyn oli aineiston perusteella ympäristöön tai ohjaustilanteeseen liittyvät tekijät. Myös lapsen vireystilalla koettiin olevan merkitystä. Haastateltavat toivat myös paljon esiin kasvattajan omaa toimintaa. Kaikki haastateltavista kokivat, että kasvattajan tulee huomioida lapsen yksilöllisyys ohjaustilanteissa, jolloin mahdollista turhautumista voidaan ennaltaehkäistä. Näiden ajatusten perusteella voidaankin olettaa, että haastateltavat tiedostavat jokaisen lapsen erilaisuuden ja yksilöllisyyden, vaikkei temperamentista itsessään ollut puhe.

4.3 Miten haastavaa käyttäytymistä voidaan ennaltaehkäistä?

Huolellisella suunnittelulla päivähoidon aikuiset voivat vaikuttaa oleellisesti päivähoiton ilmapiiriin. Eri tutkimukset kertovat paljon lapsen kasvua uhkaavista tekijöistä, mutta erityisesti suojaavien tekijöiden tuntemus on arvokasta. Miten kasvattajien tulisi toimia, että he ymmärtäisivät päivähoiton merkityksen haastavan käyttäytymisen ennaltaehkäisyssä? (Kanninen & Sigfrids 2012, 153)

Ennaltaehkäisy on kaiken perusta ja kasvattajien on kyettävä tarkastelemaan omia toimintatapojaan, jotta he huomaavat, millainen vaikutus niillä on yksittäisen lapsen tai koko ryhmän toimintaan. Seuraavissa luvuissa tuon esiin niitä ennaltaehkäiseviä tekijöitä, joilla lapsen haastavaa käyttäytymistä varhaiskasvatuksessa on mahdollista vähentää. Toimintatavat nousivat esiin haastateltavien

omista kokemuksista ja työmenetelmistä, joita he arjessaan hyödyntävät. Toimintatavat ovat konkreettisia menetelmiä, joita voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksessa, päiväkodista riippumatta.

4.3.1 Yhteiset pelisäännöt päiväkodissa

Haastavaa käyttäytymistä kohdatessa kasvattajien on parasta vetää yhtä köyttä. Heidän tulee pitää kiinni samoista säännöistä, ja ohjata lasta samaan suuntaan. Ilman selkeitä ja johdonmukaisia toimintatapoja lapsi joutuu hämmennyksiin, turvattomuuteen ja oman kiukkunsa pyörteisiin. (Kerola & Sipilä 2007, 48) Hämmennystä syntyy myös silloin, jos sääntöjä on liikaa, eikä lapsi yksinkertaisesti enää muista, kuinka hänen oletetaan toimivan. Kun säännöt ovat selkeät ja niitä on sopivasti, on niiden hahmottaminenkin lapselle helpompaa.

Tarpeellisia pelisääntöjä on opetettava esimerkein ja näytettävä lapselle mallia. Säännöistä on pidettävä kiinni johdonmukaisesti. Jos säännöt unohtuvat aikuisilta, niiltä putoaa pohja, eikä lapsi enää usko mitä hänelle sanotaan. (Lundán 2012, 120) Sääntöjen läpikäyminen, yhdessä aikuisen kanssa, voi tapahtua arjen toimintojen parissa tai leikin avulla. Yhteisten pelisääntöjen avulla myös päiväkodin arkea voidaan rauhoittaa, kun kasvattajat pitävät kiinni sovituista toimintatavoista ja aikatauluista. Rauhallinen arki ja rauhalliset aikuiset saavat aikaan myös rauhallisia lapsia. Haastateltavat nostivatkin pelisääntöjen merkityksen yhdeksi tärkeimmistä keinoista haastavien tilanteiden ennaltaehkäisyyn. Yhteiset pelisäännöt vaativat paljon keskusteluja kasvattajien kesken, joissa sovitaan hyvin yksityiskohtaisesti, kuinka eri tilanteissa toimitaan.

”Yhtenäinen linja, että se lapsi tietää, että kuin hän pystyy tekemään. Jos sää muutat sitä koko ajan, niin sehän mennee ihan se-

kasin ja se ei tuo sitä turvallisuuden tunnetta sille lapselle.. Kun kaikki aikuiset tekee samanlailla, niin arki pyörii. Kun kukaan ei lähe sooloilemaan, niin kaikki pyörii. Siinä kestää aikaa, että se saahaan toimimaan.” (H2)

”Jos aikuiset ei keskustele asioista yhdessä ja päättä tiettyjä toimintatapoja, niin ne tilanteet leviää käsistä. Valitettavan usein päiväkodin arki on sitä, että tilanteet leviää käsistä ja on hurja päivä tänään, joka on aivan täysin aikuisen osaamattomuutta.” (H4)

Yhteisiä pelisääntöjä tarvitaan myös silloin kun lapsi ei toimi ennalta asetettujen sääntöjen mukaan. Pelkät kiellot ja rajoitukset saattavat sillä hetkellä katkaista ei-toivotun käyttäytymisen, mutta kun käyttäytymistä halutaan muuttaa pysyvästi myönteisempään suuntaan, on lapselle opetettava vaihtoehtoisia toimintatapoja. Tilanteet, joissa lapsi kokeilee aikuisen asettamien rajojen pitävyyttä ja käyttäytyy uhmakkaasti, kysyvät aikuiselta malttia. (Dufva & Koivunen 2012, 160) Rangaistuksilla ei ole yleensä mitään yhteyttä itse tapahtumaan ja rangaistusten sävy on helposti alistava, komenteleva ja arvosteleva. Rangaistusten avulla ei opeteta vaihtoehtoista käyttäytymistä, vaan lisätään lapsen uhmaa aikuista ja tilannetta kohtaan. (Kanninen & Sigfrids 2012, 191)

Oman egon kurissa pitäminen on kasvattajan tiukin tehtävä. Kun kasvattaja antaa lapsen raivota, muttei mene itse mukaan raivoon, hän pääsee tilanteen heräksi. Kasvattajan tyyneys ja vahvuus herättävät lapsessa luottamusta. On helppo luottaa aikuiseen, joka hillitsee itsensä ja on turvallinen kuin kallio. Haastavasti käyttäytyvälle lapselle onkin tärkeää, ettei häneen käytetä alistavaa pakkovaltaa, jossa rangaistusten avulla yritetään saada lapsi tottelemaan tai nöyrytymään. (Viljamaa 2010, 123–127)

”Useimmiten haastavissa tilanteissa on semmonen aikuisen vallankäyttö se väline, että se aikuinen saa tahtonsa läpi. Ei osata ajatella kypsästi sitä, että nämä on aikuisten juttuja ja aikuisen pitää ohjata sen lapsen käyttäytymistä oikeaan suuntaan.. Aikuisen pitää myös miettiä näissä tilanteissa, että miten minä itse käyttäydyn. Joskus ikävä kyllä näkee sitäkin oravanpyörä -käytöstä, että aikuinen provosoi omalla käytöksellään sitä lasta.” (H4)

Yksi tärkeimmistä pelisäännöistä haastavien tilanteiden ennaltaehkäisyyn ja niiden purkuun, on tilanteen läpikäyminen lapsen kanssa ja sen loppuun saattaminen. Lasta ei saa jättää huomiotta haastavissa tilanteissa, vaikka itse käytös jätettäisiinkin. Jos lapsi kokee jäävänsä huomiotta, syntyy lapselle kokemus siitä, ettei kukaan välitä, vaikka hän tekisi mitä. Pahimmassa tapauksessa lapsen avuttomuus ja peruskokemus yksin jäämisestä vahvistuvat. (Kanninen & Sigfrids 2012, 194)

”Pittää aina viiä se tilanne loppuun asti. Sitten ko se lapsi pystyy kuuntelemaan sen keskustelun. Keskustellaan siitä, että miksi sää et voi tehdä noin ja mistä se johtuu. Yhessä etitään sitä keinoa, että oisko voinu tehdä toisella tavalla.” (H2)

”Rikastuttavampaa ois se, että sää istut ja hoidat sen asian loppuun saakka ja se asia sovitaan ja mietitään, että pystyykö tässä jatkaamaan. Sekin, että sitä lasta hoksautetaan, ei sille tarvi laittaa sanoja suuhun, vaan hoksautetaan, että mietitäänpä porukalla, mitä tässä tapahtui ja hoksasitko sää..” (H1)

4.3.2 Päiväkotiympäristön muokkaaminen

Joskus ratkaisut haastavan käyttäytymisen vähentämiseen löytyvät ympäristön muuttamisesta. Haastavan käyttäytymisen laukaiseva tekijä voi löytyä äänistä, valoista, kylmästä tai kuumasta lämpötilasta tai jopa hajuista. (Kerola & Sipilä 2007, 52) Olemmekin hyvin erilaisia sen suhteen, kuinka paljon erilaisia ärsykeitä siedämme. Osa lapsista reagoi hyvin voimakkaasti ympäristön muuttumiseen: esimerkiksi tavaroiden vaihtumiseen paikasta toiseen, huoneen järjestyksen muuttamiseen tai uusien esineiden ilmestymiseen. Toisinaan voikin käydä niin, että huutaminen, esineiden heittäminen tai potkiminen voi loppua samalla hetkellä, kun henkilö ohjataan toiseen tilaan. Tuolloin tilanne muuttuu toiseksi ja haastavasti käyttäytyvän lapsen huomio ohjautuu uusiin asioihin. (Kerola & Sipilä 2007, 52)

Selkeässä toimintaympäristössä on mahdollisimman vähän huomiosta kilpailevia ärsykeitä. Suuri osa tarkkaavaisuudesta suuntautuu automaattisesti ympärillä olevien ärsykkeiden piirteiden, esimerkiksi värin tai tavaroiden määrän mukaan. (Dufva & Koivunen 2012, 156) Kasvattajilla on suuri vastuu ja valta, kun he suunnittelevat päiväkodin tiloja. Päiväkotien tilaratkaisut vaihtelevat paljon, eikä kaikissa taloissa ole mahdollisuuksia muunnella tiloja yhtä joustavasti. Joustava arki vaatii usein tarkkaa suunnittelua ja porrastusta tilojen käytössä. Tilojakin tärkeämpää on, ohjauksen avulla, taata lapsille mahdollisimman turvallinen arki. (Mikkola & Nivalainen 2009, 39)

”Ei lapsi tarvitse tilaa hirveästi. Kun niillä on se oma tiivis paikka, missä leikkiä, niin ei se lapsi sitä tilaa tarvitse. Sekin on varmaan joku aikuisen kehittämä tarve. Kaaos hermostuttaa sitä aikuista.”
(H1)

”Muokataan sitä ympäristöä sillein, että saahaan jokkaiselle sitä ommaa rauhaa siihen ommaan touhuun ja tosiaan tuo ympäristön vaikutus on iso siinä. Jos aattelee tuota ympäristöä, että on semmosia omia paikkoja, missä jokkaiselle löytyy se oma paikka tai leikki ja on semmonen selekeys siinä.” (H3)

Haastateltavat kokivat toimintaympäristön omassa ryhmässään varsin hyväksi. Ennen toimintakauden käynnistymistä, yhdellä haastateltavista, oli herännyt huoli tilojen ahtaudesta, lapsiryhmän viihtymistä ajatellen. Ajatus siitä, että pienet tilat luovat rauhattomuutta muuttui pian, ja tilalle oli noussut tyytyväisyys tilojen toimivuudesta. Koettiin, että pienemmät ryhmätilat lisäävät turvallisuuden tuntua, ja mahdollistavat rauhallisen toiminnan, kun aikuinen on koko ajan läsnä. Aikuisen ei tarvitse kulkea huoneesta toiseen, valvoakseen lasten leikkejä, vaan voi istahtaa alas lasten keskuuteen.

Ympäristön vaikutus heijastuu myös leikkiin. Virikkeisen leikkiympäristön luominen edellyttää aikuiselta sen ylläpitoa ja uudistamista. Virikkeellinen leikkiympäristö usuttaa lapsia tutkimaan, kokeilemaan ja leikkimään. (Kalliala 2008, 58) Leikki liittyykin olennaisesti lapsen kehitykseen, ja sillä on oma paikkansa päivähoiton arjessa. Kasvattajien tulee pohtia, millä tavoin ympäristö vaikuttaa lapsen leikkiin ja sitä kautta kehitykseen. Aikuiset rajaavat lapsen leikin puitteet alkaen lasten kokemuksentän määrittelystä ja päätyen leikin ajan, fyysisen tilan ja välineiden säätelymiseen. Kasvattajan tulisi omalla toiminnallaan lisätä leikin tyydyttävyyttä ja pitkäkestoisuutta niin, että leikin hallinta säilyisi kuitenkin lapsilla. (Kalliala 2008, 50)

”Itellä oli yks lapsi, että se niinkö nakkeli kaikki (lelut) lattialle ja seinille. Niin on sellanen leikkitala, että siellä on vaan se tietty juttu, millä leikitään, ettei oo niitä häiriötekijöitä ja sitten sielä on korkeintaan yks tai kaks kaveria. Monestikki oli vaan yks kaveri ja ne kahestaan sielä leikki. Se onnistuki.” (H2)

Lapsi oppii leikin avulla useita eri taitoja, joiden avulla myös haastavan käyttäytymisen syitä voidaan käydä turvallisesti läpi ja harjoitella niissä toimimista. Haastavasti käyttäytyvä lapsi tarvitsee useimmiten ohjausta leikkiin, jotta lapsen ideat saadaan kanavoitua suunnitelluksi tekemiseksi. (Dufva & Koivunen 2012, 171) Osa haastateltavistakin toi esiin leikin tärkeyden lapsen kasvussa ja kehityksessä. Myös arjen sanoittaminen, ja uusiin asioihin tutustuminen aikuisen ohjauksessa, leikin avulla, vähentää haastavien tilanteiden syntyä. Tällaisissa mielikuvaharjoituksissa lapsilla on mahdollista kokea uusi ja pelottava asia turvallisessa ympäristössä, turvallisen aikuisen kanssa.

”Oli se haastava käytös sitä ulos- tai sisäänpäin suuntautunutta niin kunhan sen lapsen saa leikkimään, niin sen leikin lomassa pystyy harjottelemaan kaikkia muutaki, toisen huomioimista ja niin edes päin. Niin ja sitten se leikki, että jos tulee joku tommonen uus juttu, niin sen voi leikkiä ensin täällä omassa ryhmässä läpi sen tilanteen, että miten siinä toimitaan. Semmonen mielikuvaharjoittelu.” (H3)

4.3.3 Arjen toimintojen strukturointi päiväkodissa

Haastavan käyttäytymisen voittamiseen on monta keinoa, mutta kaiken a ja o on strukturointi. Struktuurilla autetaan jäsentämään lapsen päivää ja toimimaan toivotulla tavalla eri tilanteissa. Ei myöskään riitä, että päivärytmi on aikuisen mielessä vaan oleellisinta on, että lapsi tietää oman päivänsä struktuurin. Lapsella tulee olla käsitys siitä, mitä tapahtuu seuraavaksi ja mitä sen jälkeen. (Kerola & Sipilä 2007, 58)

Struktuurit (päivän rakenne, kuka tekee, mitä ja milloin) ja rutiinit vaikuttavat suuresti lapsen tunnetaitojen sekä kognitiivisten ja sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Rutiinit ovat toimintaohjeita, kuinka tietyissä tilanteissa toimitaan ja lapset sisäistävät ne pikkuhiljaa. Struktuurit ja rutiinit selkiinnyttävät lapsille, mitä heiltä odotetaan. Samalla ne saavat lapsen tuntemaan olonsa turvalliseksi, sillä he pystyvät ennakoimaan tapahtumia omassa mielessään. Näin häiriökäyttäytyminen ja uhmakkuus vähenevät. (Kanninen & Sigfrids 2012, 175)

Rutiinit ja selkeät toimintatavat ovat myös erittäin tärkeitä siirtymätilanteissa, joihin liittyy usein paljon häiriötekijöitä ja odottamista. Näitä tilanteita helpottaa usein aikuiselta saadut suorat ja tilannekohtaiset ohjeet. Ohjeistusta annettaessa kannattaa huomioida oma äänenkäyttö. Liian korkea ja innostunut äänensävy saa lapset toimimaan yhtä innokkaasti ja vauhdikkaasti. Aikuisen on pidettävä ääni matalana ja rauhallisena, jotta ohjeet kuulostavat lapsen korvaan neutraaleilta.

”Kyllä sillä omalla äänen sävylläkin on merkitystä. Jos sää puhut kauheen korkeella, niin lapsillakin tulee sellanen olo, että nyt tapahtuu jotaki jännää. Mää pelaan hirviästi omalla äänensävyllä sellasissa haastavissa tilanteissa. Automaattisesti puhuu sellasella matalalla ja rauhoittavalla äänellä ja pyrkii sillä sitä tilannetta rauhoittamaan.” (H3)

Ohjeistamista voi selkeyttää myös kuvien avulla, jolloin lapsella on mahdollisuus pelkän sanallisen ohjeistuksen lisäksi myös konkreettisesti nähdä, miten hänen tulee toimia. Ohjaamalla, kannustamalla ja yhdessä tekemällä mahdollistetaan onnistumisen kokemukset myös siirtymätilanteissa. (Dufva & Koivunen 2012, 174) Päiväkoti Satusiiven arkeen kuuluukin arjen kuvittaminen. Jokainen haastatettava toi esille kuvien käytön merkityksen haastavissa tilanteissa, mutta myös päivittäisessä arjessa.

”Kuvat on käytössä täällä. Ne auttaa sitä vilkasta, aggressiivista ja jopa sitä hiljasta lastakin tosi paljon. Kuvat käyttöön siihen, niin ei aikuisenkaan tarvi puhetta tai ääntä. Päiväjärjestystä käydään kuvilla ja katsotaan, mitä aletaan tekemään. Kaikki lapset hyötyy kuvista, kun ne rytmittää päivää ja koko viikkoa.” (H1)

Arjen strukturointia Satusiivessä helpottaa myös se, että heillä oli käytössään kahden kasvattajan toimintamalli. Tämä tarkoittaa sitä, että ryhmässä on kaksi työntekijää, jolloin ryhmäkoko jää huomattavasti pienemmäksi, kuin kolmen kasvattajan ryhmässä. Satusiivessä hyödynnetään myös pienryhmätoimintaa, jonka perustana on vuorovaikutuksen mahdollistaminen. Pienryhmissä lapsen on mahdollista saada aikuisen kannattelevaa vuorovaikutusta silloin, kun hän sitä tarvitsee. Tämä taas parantaa huomattavasti lapsen oppimismahdollisuuksia. (Mikkola & Nivalainen 2009, 33–34) Pienryhmissä myös siirtymätilanteita pystytään helpottamaan, kun koko ryhmä ei suuntaa yhtä aikaisesti pukemaan ulkovaatteita.

”Pienryhmätoiminta on musta tosi hyvä, että on pienempiä ryhmiä ja pystyt paremmin keskittyyyn lapseen ja lasten tarpeisiin.” (H2)

4.3.4 Lapsen aikuiselta saama positiivinen huomio

Päiväkodissa lapsi saattaa toistuvasti kuulla olevansa liian kovaääninen, liian rajua, liian aktiivinen tai liian vakava. Lapsen tulisi muuttua sopivan aktiiviseksi tai sopivan iloiseksi. Koska temperamentti on perimässä, tämä ei useinkaan ole mahdollista. Lapsi joutuu ponnistelemaan kaikin voimin, toteuttaakseen aikuisen toiveet, kunnes palaa taas itselle luontaiseen käytökseen. Seurauksena luontai-

sesta käyttäytymisestä on puhuttelu ja pettymys. (Viljamaa 2010, 168) On erittäin tärkeää, että aikuinen löytää tavan, jolla hän voi antaa lapselle arvostavaa kritiikkiä ilman, että lapsi kokee epäonnistuneensa kerta toisensa jälkeen.

”Pitäis kuitenkin kunnioittaa sitä, että se yrittää ja on siinä omilla ääri rajoilla koko ajan.” (H3)

Kannustaminen ja positiivinen huomio saavat lisää pontta, kun aikuinen käyttää kuvailevaa ja konkreettista palautetta. Ilmaisee mielenkiintoaan ja iloaan erilaisin elein sekä ilmein. Toimivan kannustamisen tunnusmerkkejä ovat suunnitelmallisuus ja säännöllisyys. Kasvattajan tulisi muistaa, että jokainen lapsi ansaitsee kehuja onnistuneista suorituksista ja määrätietoisista yrityksistä. (Kanninen & Sigfrids 2012, 168) Positiivista huomiota voi antaa lapselle myös fyysisen kosketuksen avulla. Halaus, kevyt kosketus olkapäälle tai ”yläfemmat” voi olla lapselle päivän tärkein hetki, jona hän on saanut aikuisen jakamattoman huomion.

”Aina hyvistä asioista kehuttais lasta hirveästi. Vähän niinkö yli.” (H2)

Haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa haasteena on hänen tarpeensa saada myönteistä palautetta sellaisestakin toiminnasta, jossa onnistumista ympäristö pitää itsestään selvänä. On muistettava, että jo yritykset toivottuun suuntaan ja pienetkin yksittäisissä arjen toiminnoissa onnistumiset ovat kehuja arvoisia. Palautetta annettaessa on kehumisen sijaan muistettava myös kertoa, mistä lasta kehuaan, jotta hän pystyy jatkossa toimimaan vastaavalla tavalla. (Dufva & Koivunen 2012, 158) Haastavasti käyttäytyvien lasten kohdalla on tärkeää käyttää jopa ylitsevuotavia kehuja, sillä lapsen arki saattaa muutoin täyttyä moitteista tai kielloista.

Päivähoidon arjessa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, kuinka toiset lapset suhtautuvat haastavasti käyttäytyvään lapseen. Toisinaan haastavasti käyttäytyvä lapsi saa syntipukin roolin kannettavakseen. Syntipukilla tarkoitetaan lasta, joka tulee aina ensimmäisenä mieleen, mahdollisena normien rikkojana. Myös Satusiiven työntekijät olivat huomanneet, kuinka helposti syntipukin leima pinttyi kiinni lapseen. Usein tämä on seurausta aikuisen käytöksestä haastavissa tilanteissa. Kun aikuinen toistuvasti komentaa ja rajoittaa haastavasti käyttäytyvää lasta sama toimintamalli tarttuu myös toisiin lapsiin.

”Aggressiivisen lapsen tekemiset toivotetaan aina isoon ääneen. Se tarttuu niihin toisiin lapsiin ja sitten se nousee aina sieltä esille, että tuo teki taas sitä ja tuo taas tätä.” (H1)

”Aikuisen tulee olla tarkkana, ettei lapsesta tule se syntipukki. Kerrota lapsille, että se (haastavasti käyttäytyvä lapsi) vielä harjoittelee. Avoimesti jutellaan lasten kanssa, ettei oo aina niin, että ne vaikeimmat leikkii omissa oloissaan. Otetaan tasavertaisena mukaan. Toimitaan ryhmässä ja opitaan hyväksymään sitä erilaisuutta.” (H2)

Yhtä tärkeää on huomioida jokainen lapsi omana itsenään. Jokainen lapsi tulee kohdata yksilönä ja hyväksyä sellaisena kuin hän on. Kasvattajan tulee tukea lapsen yksilöllisiä kehityspiirteitä hoidon, kasvatuksen ja opetuksen avulla. Kasvattajan tulee ajatella, että jokainen lapsi on arvokas omana itsenään. Kasvattajan tehtävänä on löytää jokaisesta lapsesta hyvää. Tällaiselle lapsilähtöiselle lähestymistavalle ominaista on myös se, että lapsi saa onnistumisen kokemuksia ja kiitosta, eikä rankaisua käytetä kasvatustapahtumana.

"Mää pohdin hirveästi, että mitkä on ne realistiset mahdollisuudet päivähoitossa, varhaiskasvatuksessa, arjessa tehdä erilailla, että kuinka paljon niitä mahdollisuuksia on vai onko se toiveajattelua. Tarviiko tehdä samoja asioita, vaikka ois samanikänen ja vaikka ois suunniteltu jotaki, niin onko pakko vaatia. Semmosia mä punnitsen." (H4)

5 KOHTAAMINEN

5.1 Arvostava kohtaaminen arjessa

Viime vuosina kohtaaminen on alettu ymmärtää keskeiseksi seikaksi ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Olipa kyse melkein mistä tahansa auttamisesta, kasvattamisesta tai hoitamisesta, kohtaaminen luo perustan kyseiselle toiminnalle. (Mattila 2011, 15) Kohtaaminen on käymistä kohti toista ihmistä. (Mattila 2007, 12) Ei ole olemassa oikeita sanoja, jotka tulee sanoa tietyssä yhteydessä, eikä ole olemassa yleispätevää ohjetta. (Mattila 2007, 12) Kohtaamista voidaan pitää helppona, koska se ei edellytä tietyn tekniikan hallintaa. Kuitenkin juuri siitä samasta syystä, kohtaaminen on monelle hyvin vaikeaa. Aidossa kohtauksellisessa tilanteessa ei voi piiloutua suorittamisen tai ohjeiden taakse. (Mattila 2011, 16)

Kun pyysin haastateltavia kertomaan, miten he määrittelevät kohtaamisen, tuotti monelle vaikeuksia puukea sitä sanoiksi. Suurin osa haastateltavista koki kohtaamisen käsitteen vaikeana, vaikka käytännössä se oli heille erittäin tuttua ja päiväkodin arjessa hyvin näkyvää.

”Tuo kohtaaminen on ollut mulle semmonen vaikea sana, että mä varmaan aattelen sen niin hankalasti..” (H3)

Kaikkein helpoin tapa oli määritellä kohtaaminen oman toiminnan ja kokemuksen kautta.

”Mun mielestä kohtaaminen on sitä, että molemmat tulee ymmärrykseen ja kuulluksi, että se tuottaa jotaki vuorovaikutusta, jotaki tun-

nepitosta asiaa niitten kahen ihmisen välillä. Mikä on erityisen hyvää kohtaamista, niin se tunnetila mikä siitä syntyy ja se yhteisymmärrys. Tavallaan jos mää aattelen, että miten koen itseni hyvin kohdatuksi, niin mää koen, että mua ois kuultu ja oon saanu sanoa asiani, ja mut on ymmärretty. Vaikka se ei aina ois, juuri niin kuin minä aattelen, niin mää kuitenkin ymmärrän, että miksi se on niin.”
(H4)

Kohtaaminen ei ole yksinkertaista ja pinnallista tapaamista, vaan monikerroksista kasvokkain asettumista. Jokainen kohtaaminen on erilainen, koska jokainen ihminen on erilainen. (Mattila 2011, 15) Aidon kohtaamisen tila syntyy, kun ihmisten elämänpiirit saavat kosketuspinnan keskenään. Se ei tapahdu ymmärtämisen, vaan vakavasti ottamisen, läsnäolon ja jakamisen kautta. Kun ihminen ottaa toisen vakavasti, hän arvostaa toisen persoonallisuutta. Jotta luottamuksen ja välittämisen ilmapiiri voi syntyä, tulee olla läsnä. (Mattila 2007, 14)

Vaikka kohtaamisen määrittely käsitteenä oli haastateltaville vaikeaa, nousi aiheistosta kuitenkin esiin, että jokaisella haastateltavalla oli selkeä näkemys siitä miten kohtaamistilanteet rakentuvat. Aidon kohtaamisen koettiin syntyvän arvostuksen ja luottamuksen avulla. Haastateltavat korostivat puheissaan myös yksilöllisyyden merkitystä ja persoonan arvostamista. Aitoa kohtaamista ei koettu syntyvän, jos toinen osapuolista ei ollut tilanteessa aidosti läsnä.

Kohtaamisella voidaan rakentaa tai rikkoa. Kohtaaminen voi vahvistaa tai haa-voittaa ihmistä. Kohtaamisen onnistuminen on usein koko toiminnan onnistumisen tae ja edellytys. Kohtaaminen on monikerroksista kasvokkain asettumista, ja jokainen kohtaamistilanne on erilainen. Kohtaamisen keskiössä ovat kunnioittaminen, arvostaminen, luotettavuus ja huolenpito. (Mattila 2011, 17–18)

Arvostavaa, hyvää ja vahvistavaa kohtaamista voi oppia. Ensimmäistä askelmaa voi kutsua oivallukseksi, jossa viisaus, inhimillisyys ja nöyryys löytävät toisensa. Tästä oivalluksesta lähtee syntymään täysin uudenlainen asenne, joka vaikuttaa kohtaamistilanteissa yhä vahvemmin. Tämä oivallus luo myös pohjan omien toimintatapojen ja asenteiden tarkastelulle. (Mattila 2011, 17)

Oma kokemukseni on, että ensimmäinen oivallus tulee vasta silloin kun on ollut muutaman vuoden työelämässä. Työskennellessä erilaisten ihmisten parissa näkee monenmoisia toimintamalleja, hyviä ja huonoja. Niiden kokemusten pohjalta oma toiminta hahmottuu ja samalla on mahdollisuus pohtia omaa ammatillisuuttaan. Oman ammatillisuuden muodostamiseksi, tulee kartoittaa niitä toimintamenetelmiä ja arvoja, jotka ovat tärkeimpiä varhaiskasvatusta ajatellen. Kun kasvattajalla on selkeä ajatus omasta työskentelytavasta, niin vahvuuksista kuin heikkouksistakin, on kasvattajan helpompi rohkaistua ja laittaa itsensä liikoon kohtaamistilanteissa.

Erään haastateltavankin ajatuksista nousi esiin se tosiasia, että usein oman työn tarkoitus unohdetaan. Ei tiedetä mihin ollaan menossa, eikä työyhteisössä ole muistettu keskustella siitä, mikä on kaikkein tärkeintä. Ammatillisuus voi antaa myös väärää turvaa. Sitä voi käyttää kuin verhoa, jonka taakse työntekijä piiloutuu. Ammatillisuus ei sinänsä auta kohtaamisessa, muttei siitä ole haittaakaan, jos mukana on ihmisyyttä ja inhimillisyyttä. (Mattila 2007, 12)

”Jos pysähtyy miettiin, mitä se työ on parhaimmillaan ja jos lähtee menemään sitä kohti, niin se on mahdollista.” (H4)

Samaa ajatusta voidaan soveltaa myös mietittäessä arvostavaa kohtaamista. Silloin kun työntekijällä on mielessään ideaali toimintatapa kohtaamistilanteissa, tulee hänen lähteä määrätietoisesti sitä kohti. Kohtaamisen taito kehittyy harjoit-

telun myötä. Jokainen epäonnistuu välillä, mutta tutkiskelun jälkeen on aika yrittää uudestaan, ja vähitellen taito karttuu. (Mattila 2011, 17)

5.2 Haastavasti käyttäytyvän lapsen arvostava kohtaaminen varhaiskasvatuksessa

Jokaisen ihmisen persoonan kokonaisvaltainen kunnioitus on eettinen perusarvo. Kunnioitus ei saa jäädä näennäiseksi, vaan sen täytyy toteutua vuorovaikutuksessa. Tämä kunnioitus kuuluu myös lapsen persoonalle. Lapsen kunnioittaminen ilmenee samoilla tavoilla kuin aikuistenkin: antamalla hänelle kuuluva elintila, arvostamalla hänen elämäntarinaansa, kohtelemalla häntä hyvin, ja suojelemalla hänen perusoikeuksiaan. Lapsen kunnioittamisella pyritään myös lisäämään lapsen itsearvostusta ja omanarvontuntoa, jolloin aikuinen viestii lapselle, että hänen elämällään on arvo ja hänen persoonansa on arvokas. (Mattila 2007, 49)

Aikuisen ja lapsen välinen kohtaaminen alkaa ensimmäisestä sanasta, ensimmäisestä katseesta tai ensimmäisestä ilmeestä. Kohtaaminen alkaa aikuisen viestistä, että minua kiinnostaa mitä sinulle kuuluu. Kohtaamistilanteet ovat usein arkisia ja vaatimattomia vuorovaikutustilanteita, joissa aikuisella on tietoisuus siitä, että hän on läsnä lapsen kasvua varten. Kohtaamiset luovat lapselle turvallisuuden tunteen ja tietoisuuden siitä, että aikuinen on olemassa häntä varten. (Mattila 2011, 19) Kohtaamiset syntyvät usein hyvin pienistä arjen hetkistä, joissa aikuinen omalla toiminnallaan luo lapselle mahdollisuuden tulla kohdatuksi.

”Ne kohtaamiset tulee siinä arjessa, kun istun siinä lattialla, niin lapset saattaa tulla jutteleen ja esitteleen jotaki paitaa ja sitten me jutellaan. Nukkarissakin kysytään, että haluatko, että sua silitetään

ja sitten vasta mennään siihen viereen. Lapset tuntis, että heistä välitetään ja arvostetaan heiänki ajatuksia.” (H2)

Yksi aineiston selkeimmistä piirteistä oli päiväkodin arjen pienten kohtaamistilanteiden arvostaminen. Haastateltavat kokivat erittäin tärkeäksi, että päivähoitossa aikuisen tulee olla aidosti läsnä lapsen päivässä. Tärkeänä hetkenä Satusiivessä nähtiin erityisesti lapsen päiväkotiin saapuminen. Tulotilanne tulisi rauhoittaa pelkästään kyseistä lasta varten, jotta hän kokee olevansa tervetullut omana itsenään. Myös hakutilanteiden merkitystä korostettiin siten, että lapselle annetaan mahdollisuus kohdata vanhempansa ensimmäisenä, pitkän päivän jälkeen.

Lapsen kohtaaminen on aina erityistä. Aikuisen ja lapsen roolit ovat kohtaamisessa erilaiset. Kohtaamistilanteissa aikuinen on aina vastuussa, hänen ymmärryksensä, elämäkokemuksensa ja roolinsa vuoksi. Siispä aikuiselta odotetaan joustavuutta, huolehtivuutta ja lempeyttä. Kohtaamistilanteissa aikuisella on vastuu siitä, että lapsi ei tule loukatuksi, vaan hän saa olla turvassa ja hänet kohdataan kunnioittavasti ja arvostavasti. (Mattila 2011, 18)

Aikuisen rooli kohtaamistilanteissa on kaikkein merkittävin. Aikuinen näyttää lapselle esimerkillään, kuinka vuorovaikutustilanteissa toimitaan. Molempipuolisen kunnioituksen ja luottamuksen syntyminen vaativat myös aikuiselta syvenymistä kohtaamistilanteeseen. Yksi haastateltavista toi selkeästi esiin myös ammatillisuuden mukanaan tuoman vastuun. Hän näki itsensä selkeästi asiakaspalvelijana, jonka tulee toimia kunnioittavasti, niin lapsia kuin vanhempiakin kohtaan. Kohtaaminen nähtiin siis osana kasvatuskumppanuutta, jossa kasvattaja ja vanhemmat toimivat yhdessä lapsen hyvinvoinnin eteen.

Lapsi tuo kohtaamistilanteisiin aina oman tarinansa, ja aikuisen vastuulla on ottaa vastaan tämä tarina, vaikkei se välttämättä miellyttäisi aikuista tai herättää

hänessä tukalia tunteita. (Mattila 2011, 18) Kaikki lapset herättävät kasvattajissa tunteita. Tunteet ja niiden tiedostaminen ovat välttämätön edellytys uudella tavalla katsoa, ymmärtää syvemmin ja olla vastaanottavainen sille kokemukselle, joka muuttaa kasvattajan tapaa ymmärtää hänen ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Ilman tunteita ei tapahdu muutosta. Jos päiväkodin työntekijät eivät herkisty tai huolestu, ei lasta voida auttaa. (Kalliala 2008, 251) Toisinaan myös kasvattaja saattaa saada itsensä kiinni negatiivisista ajatuksista toimintaa suunnitellessaan. Tällaiset ”herätykset” tuovat entistä vahvemmin esille sen, että kasvattaja on valveutunut, ja pystyy käsittelemään omia tunteitaan ilman, että se vaikuttaisi kohtaamiseen lapsen kanssa.

”Sain itseni kiinni siitä ajatuksesta, että voi kun se yksi lapsi ei ois, ko se on niin haastava. Joutuu hirviästi käyttään siihen aikaa ja energiaa ja resursseja, että saa sen tsempattua, ettei mee plörrinäksi. Se reissu meni sitten ihan hienosti hänen osaltaan. Ylitti kyllä kaikkien odotukset.” (H3)

Aineistosta nousi esiin myös huoli kasvattajan työssä jaksamisesta. Kasvatusvastuun tasapuolista jakamista pidettiin erittäin tärkeänä. Varsinkin silloin, kun haastavat tilanteet ovat lapsiryhmässä päivittäisiä, tulee huomioida, ettei tilanteen selvittämiseen riennä aina sama työntekijä. Osana ammatillisuutta onkin tietoisuus omasta rajallisuudesta ja jaksamisesta. Jos kasvattaja turhautuu ja väsyä, muuttuu kohtaamisten luonne välittömästi.

”Jos on jokapäivästä ne haastavat tilanteet, niin aikuiset sopis siinä ryhmässä, että tietty vuorolainen hoitais ne tilanteet, ettei tuu sitä väsymistä. Kaikki tekee sitä, ettei yhdelle jää se homma. Jos alat ite väsymään, niin alat puhumaan sille lapselle inhottavasti ja jää ne positiiviset pois siitä.” (H2)

Päivähoidon arjessa tulee rohkeasti tarkastella, mitkä ratkaisut ovat oikeasti hyviä ja lapsen elämää edistäviä. Lapsen levottomuuden vähentäminen ei tulisi tähdätä aikuisen elämän helpottamiseen, vaan lapsen kasvun voimavarojen lisääntymiseen. (Mattila 2007, 50) Lapsen voimavaroja tarkastellessa, tulee kasvattajan huomioida myös lapsen temperamentti ja sen erityispiirteet. Kasvatuksen tarkoituksena on karsia temperamenttien ääripäät, ja ohjata lasta kohti keskiarvoa, jottei jatkuvat temperamentin ja ympäristön yhteentörmäyksistä johtuvat konfliktit vie kaikkea lapsen energiaa. (Keltikangas-Järvinen 2004, 232–235) Kasvatukselliset kohtaamistilanteet, erityisesti rajojen asettamisen tilanteet, voivat olla hyvin haastavia. Jotta näistä tilanteista muodostuisi lapselle vahvistavia kokemuksia, tulee aikuisen olla tietoinen toimintansa seurauksista ja tavoitteista. (Mattila 2011, 25)

Päivähoidossa jokainen pieni hetki lapsen kanssa, tarjoaa mahdollisuuden myönteiseen kohtamiseen. Tämä kuulostaa helpolta, mutta usein arjessa syntyy tilanteita, joissa lapsi haastaa kasvattajan käyttäytymisellään. Tuolloin aikuisen pinna voi kiristyä ja turhautuminen purkautuu jopa negatiivisilla tavoilla. (Kanninen & Sigfrids 2012, 163) Vaativissakaan arjen tilanteissa ei ole oikeutettua käyttää lapsen persoonaa loukkaavia menettelytapoja (pilkkaminen, häpäisy, vähätteleminen). Lasta loukkaavat menettelytavat ovat yleensä merkki siitä, että aikuiset ovat voimattomia tai eivät kykene asettumaan lapsen asemaan. (Mattila 2007, 50)

Kasvattajien on tärkeää tajuta, että lapsi omaksuu toimintatavat ympäristöltään. Usein paras keino haastavien tilanteiden ennaltaehkäisyyn on aikuisen oman toiminnan muuttaminen. Tämä ei kuitenkaan ole helpoin tapa, sillä se vaatii paljon kasvattajien välisiä keskusteluja ja sopimuksia toimintatapojen uudistamiseksi.

Haastavasti käyttäytyvän lapsen kohtaaminen merkitsee mietintäpaikkaa kasvattajalle ja koko työyhteisölle. Lapsi kyseenalaistaa käytöksellään koko tiimin

työtavat. Kokenutkin kasvattaja voi kokea, että hänellä ei ole oikeita työkaluja juuri tämän haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa. (Kanninen & Sigfrids 2012, 199) Tuolloin on hyvä kerääntyä työntekijöiden kanssa saman pöydän ääreen, ja miettiä yhdessä, mitä toimintatapoja työyhteisöllä on käytössään, eikä lähteä ensimmäisenä miettimään, mitä lapsen käytöksessä voitaisiin muuttaa.

”Eihän se sen lapsen oma vika oo, että.. hän on vaan sen luontonen, että hänen maailma on tällanen ja se mennee herkästi sekasin.” (H2)

”Mun mielestä just tämmösten asioiden puiminen, että mitä se haastava käytös oikeesti on. Miten siihen voidaan puuttua, miten niissä tilanteissa voidaan toimia ja miten toimitaan suhteessa toiseen aikuiseen, on tärkeitä.” (H4)

Eräs haastateltavista nosti esiin, että on huolestuttavaa huomata ettei joka paikassa aikuisten omaa toimintaa juurikaan tarkastella. Automaattisesti oletetaan, että ongelman aiheuttaja on lapsi. Monesti saatetaankin toimia hyvin vanhakan-
taisella mallilla, jossa päivän toiminnot on aikuisten järjestämiä ja suunnittele-
mia, eikä niissä ole välttämättä huomioitu lasten yksilöllisyyttä. Aikuisten tulisikin hyväksyä se ajatus, että lapset eivät koskaan pilaa aikuisen järjestämiä juttuja. Lapset ovat lapsia ja toimivat niin kuin toimivat. Aikuisen tehtävä on yrittää ymmärtää, miksi lapsi reagoi tilanteisiin kyseisellä tavalla. (Mikkola & Nivalainen 2009, 23)

Haastateltavat toivat myös esille, että vaikka lapsi käyttäytyisikin haastavasti, tulee aikuisen kunnioittaa lasta myös näissä tilanteissa. Usein haastavia tilanteita syntyy silloin, kun ympärillä on paljon muitakin lapsia. Tuolloin on tärkeää rauhoittaa tilanne ja antaa haastavasti käyttäytyvälle lapselle rauhallinen paikka, jossa hän voi kohdata omat tunteensa aikuisen kanssa. Usein paras ratkaisu on

siirtyä lapsen kanssa hivenen etäämmälle, jolloin lapsen ei tarvitse ottaa yleisöä (toiset lapset), vaan hän saa selvittää tilanteen rauhassa aikuisen kanssa.

Lapsen arvostava kohtaaminen varhaiskasvatuksessa on mahdollista, kun muistaa, että lapsen persoona ei ole työn kohde. Tehtävänä on huolehtia, hoivata, kasvattaa ja ohjata lasta. Tehtävä tulee toteuttaa lapsen persoonaa arvostaen. Tavoitteena ei ole koskaan lapsen persoonan muokkaaminen, vaan sen vahvistaminen. (Mattila 2011, 25) Tämän vuoksi onkin tärkeää ensin tutustua lapseen huolella ja havainnoida lapsen persoonaa, sekä löytää lapsesta ne piirteet, joita tukemalla lapsen itsetuntemusta ja positiivista minäkuvaa voidaan kehittää.

Perushoitotilanteet vievät aikuisen fyysisesti lähelle lasta. Nämä tilanteet tulisi hoitaa lämpimän vuorovaikutuksen saattamina, sillä ne ovat toistuvia ja päivää rytmittäviä tapahtumia päiväkodin arjessa. (Kalliala 2008, 260) Perushoitotilanteet ovat kullanarvoisia hetkiä lapselle. Vaipanvaihdot ja pukemistilanteet ovat monesti aikuisen ja lapsen keskinäistä aikaa, jolloin hoitotyön ohessa voidaan samalla jutustella, lorutella tai hassutella.

Eräs haastateltavista nosti esiin, että liian usein perushoitotilanteet jäävät kiireen jalkoihin. Vaipanvaihdot ja pukemistilanteet hoidetaan nopeasti ”pois alta”, jotta päästään suorittamaan seuraavaa opetustilannetta ja suunniteltua toimintaa. Varsinkin alle 3-vuotiailla, suurin osa aikuisen kanssa vietetystä ajasta koostuu perushoitotilanteista. Myös nämä hetket tulisi hoitaa rauhassa ja lasta kunnioittaen.

”Nuo perushoitotilanteet on ehkä vähän liian arvostettuja, niinkö vessassa käynnit ja pukemiset. Ne on niitä hetkiä, ko tulee sitä ihokontaktia ja fyysistä kosketusta. Ni pitäis aina muistaa ottaa se aika ja rauha siihen, vaikka ois kuinka kiire ja vaikka kuinka moni

oottaa, ni muistaa, että tää lapsi on nyt tässä. Mää vaihan sille vaippoja, ni ettei tässä nyt niin kiire ole, ettenkö mä ehi sille puhua ja hymyillä ja selittää mitä on tapahtumassa.” (H3)

Muutama haastateltavista korostikin, että heidän mielestään tuokiot (aamu- ja ruokapiirit) eivät saisi nousta perushoitotilanteiden ja tavallisen arjen yläpuolelle. He kokivat, että työyhteisön tulisi suoda tarvittavasti aikaa ja rauhalliset olosuhteet perushoidolle. Aikuisella pitäisi olla mahdollisuus antaa lapselle jakamaton huomio, edes näissä pienissä hetkissä. Tilanteiden sanoittaminen ja lapsen ohjaaminen omatoimisuuteen, tekevät tilanteesta lapselle miellyttävämmän.

Jokaisen lapsen tulisi saada ainakin keskeiset tarpeensa tyydytetyksi päiväkodin lapsiryhmässä. Se on lasten yksilöllisen kohtaamisen ydin. Aikuisten on järjestelmällisesti havainnoitava lapsia, jotta he pystyvät tunnistamaan lapsen tarpeet ja asettamaan ne tärkeysjärjestykseen. Lapsilla on paljon yhtenäisiä tarpeita, mutta jokainen vaatii myös henkilökohtaista huomiota. (Kalliala 2008, 257)

”Lapsi kohdataan omana itsenään ja oppiihan sen, että jokainen lapsi tarvii vähän eri tavalla sen ko se tulee, niin se tarvii sitä huomiota, mutta minusta on hyvä, että jokainen kohdataan omana itsenään ja pysähdytään siihen lapsen tasolle ja olet aidosti siinä läsnä.” (H1)

”Se on niin pienestä kiinni. Pieni oivallus, että se lapsi innostuu jostain, niin se kohtaamistilanne on niin aito.” (H1)

Hyvä kohtaaminen lapsen kanssa kostuu nähdyksi tulemisen lisäksi turvallisuudesta ja arvostavasta läheisyydestä: suojelevasta sylistä ja kädestä. Hyvä kohtaaminen lisää aina lapsen turvallisuuden tunnetta. (Mattila 2011, 62) Lapset ha-

luavat myös tutustua aikuiseen paremmin. Lapset arvostavat aikuista, joka jakaa heille sopivassa määrin omia kokemuksiaan ja tarinoita elämästään, auttaa, arvostaa, kohtelee heitä kunnioittavasti, on kiinnostunut ja ylläpitää turvallista ilmapiiriä. (Kanninen & Sigfrids 2012 164)

Aineistosta pystyi poimimaan paljon esimerkkejä, joissa pienillä arjen havainnoilla pystyttiin huomioimaan lasta yksilöllisemmin. Eräänä parhaimpana tapana tutustua lapseen ja hänen vahvuuksiinsa, koettiin leikin havainnointi ja mukaan meneminen. Leikki mahdollistaa myös luontevan vuorovaikutuksen aikuisen ja lapsen välillä. Lapsi ei suunnittele toimintaansa, vaan elää tässä ja nyt. Leikin kautta aikuisella onkin mahdollisuus päästä kurkistamaan lapsen sisimpään. (Mikkola & Nivalainen 2009, 54)

”Lapset tarvii ne rajat ja sitä rakkautta ja keskustelua ja syliä. Ne hän yleensä ne lapset viihtyy siinä lämpimässä sylissäkin. Mulla ainakin on semmonen kokemus.” (H1)

”Paras mahdollinen vaihtoehto varmaan kaikissa haastavissa tilanteissa ois varmaan se lämpö. Niin minä ainaki oon päässy parhaimpiin mahdollisiin tuloksiin tässä elämäni aikana.” (H4)

Hyvässä kohtaamisessa lapsen ei tarvitse suorittaa. Hänen ei tarvitse tavoitella aikuisen ihailua tai hyväksyntää. Lapsen ei tarvitse esittää tiettyjä tunteita, ajatuksia tai käyttäytymistä varmistaakseen aikuisen läsnäolon, hyvän mielen ja ystävällisyyden. Hyvään kohtaamiseen lapsi saa tulla ja pysyä siinä omana itsenään. Hyvässä kohtaamisessa, aikuisen kanssa, lapsi kokee olevansa tasa-vertainen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lapselta odotettaisiin vastavuoroisuutta huomioon ottamisessa. Kohtaamistilanteissa aikuisen rooli nousee hyvin tärkeäksi, sillä lapsella on oikeus olla oppimassa, ja samalla saada osakseen tarvitsemaansa huolenpitoa ja turvaa. (Mattila 2011, 70)

Lapsi, jota on hoidettu ja kasvatettu arvostaen sekä huolta pitäen, juurtuu itsensä ja toisten arvostamiseen sekä opettelee vähitellen osoittamaan arvostusta toisia kohtaan. Lapsen maisemassa tallentuvat ensimmäiset ja merkittävät kokemukset siitä, kuinka omat tunteet ovat luvallisia, kuinka pieni ihminen on arvokas ja kuinka olemassaolo on oikeutettua, vaikka ei aina onnistu tekemisissään ja joskus tekee toistuvasti väärin. Siinä tallentuu myös kokemus siitä, kuinka huolta pitävä aikuinen on turvana, kun elämä kohtelee kaltoin tai asettaa suojelevia rajoja silloin, kun lapsi ei vielä itse tiedä missä ne menevät. Nämä kaikki kokemukset tallentuvat lapsen mieleen, ja vaikuttavat sieltä vahvistavasti ja rohkaisten. (Mattila 2011, 97–98)

Haastatteluissa ilmeni, ettei yksikään haastateltavista ollut kokenut haastavan käyttäytymisen lisääntyneen oman työuransa aikana. Muutama heistä kuitenkin toi esiin sen seikan, että jos jokin on varhaiskasvatuksessa muuttunut, niin se on aikuisen käyttäytyminen ja suhtautuminen lapsia kohtaan. Jokaisen haastateltavan mielestä, varhaiskasvatuksessa ollaan kokoajan menossa oikeaan suuntaan. Nykyään varhaiskasvatus lähtee ajatuksesta, kuinka lapsi kohdataan ja miten kasvattaja, omalla toiminnallaan, voi huomioida lapsen persoonan ja toiveet. Satusiiven toiminta-ajatuksena onkin, että päiväkodin tulisi olla lapselle se paikka, jossa aikuisilla olisi malttia ja päivät olisivat kiireettömiä.

”Nyt lapset on otettu siihen toimintaan mukaan ja lapsia on kuunneltu enempi. Aikuisten käyttäytyminen on muuttunut enemmän sellaiseen niinku pitäis ollakki. Verrattaen siihen entiseen.” (H1)

”Nykyajan perheet elää hyvin pätkäelämää ja hyvin epävarmoja aikoja. Täällä jos jossain pitäis aikuisella olla sitä malttia ja jaksamista, eikä sitä samanlaista pätkää ja kiirettä, kauheen hektistä. Joten-

ki ne vanhat arvot, siitä rauhallisesta olemisesta yhdessä, niin niitä pitäis nostaa ylemmäs.” (H4)

Vaikka kasvattajalla olisi kuinka hieno menetelmä tahansa, mutta hän epäonnistuu kohtaamisessa, mikään muukaan ei menesty kunnolla. Jos taas arvostava kohtaaminen toteutuu vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, antaa se mahdollisuudet monelle muulle hyvälle. (Mattila 2011, 48) Arvostava ja kunnioittava kohtaaminen lisää aikuisen ja lapsen välistä luottamusta, joka helpottaa toiminnan ohjausta. Kun lapsi luottaa kasvattajaan, on kynnys uusiin asioihin ja tilanteisiin tutustumiselle pienempi.

Hyvä, vahvistava ja arvostava kohtaaminen ei todellakaan ole bonus ammatillisessa työssä, vaan onnistunut työ perustetaan sille. (Mattila 2011, 48) Kun aikuinen on syvällisesti herkistynyt kohtaamaan lapsen, ei hän hevin suostu omaksumaan ailahtelevaa ja ulkokohtaista työtettä. (Kalliala 2008, 262)

Varhaiskasvatus vaatii erityistä osaamista. Kaikkien aikuisten ei ole helppo lähestyä lasta, saati löytää leikkimielisyyttä itsestään. Osa työntekijöistä voi kokea, että ammatillisuuden viimeisetkin rippeet karisevat sitä mukaa, kun tunnekylläinen läheisyys lisääntyy. Useat kasvattajat saattavat myös pohtia, mitä ulkopuoliset ajattelisivat, jos näkisivät aikuisen touhottavan mukana lasten leikeissä. Tekeekö kasvattaja silloin oikeaa työtä? (Kalliala 2008, 258)

Satusiiven henkilökunnasta nousee esiin työntekijöitä, joilla suurin osa päivästä kuluu lattian rajassa, lapsen tasolla. On hienoa huomata, että jokainen haasteltava on omaksunut sen, kuinka yksinkertaisilla asioilla aikuisen aito läsnäolo välittyy lapselle. Leikkiin osallistuminen ja lasten parissa työskentely koettiin myös hyvin tärkeänä osana kasvatustyötä. Arjen toiminnoissa kasvattajalla on luonnollinen mahdollisuus toimia esimerkkinä lapsille.

”Mulla on ollu aina semmonen tapa, että mä istun lattialla, etten istu tuolilla tai millään, vaan oon lattialla. Mulla on kasa niitä lapsia sylissä ja ne saa tulla mun tykö. Mua ei haittaa, vaikka vaatteet sotkeutuu, ne saa räplätä hiuksia ja ne saa tulla siihen mun tykö. (H2)

”Pitää olla suunnitelmallista ja suunniteltua ja sellasta tavoitteellista kasvatustyötä ja opettamista, mutta se, että se syntys niin, että lyö sen takapuolen tuonne maahan ja antaa niitten lasten tulla siihen ja oikiasti kohtaa ne. Mietii sitten sitä kautta, että miten tässä voitais tämmönenki opettaa tai tuliko tässä opittua jotaki.” (H4)

Lapsen itsetunnon vahvistaminen ja arvostava kohtaaminen on mahdollista varhaiskasvatuksessa. Se kuitenkin vaatii koko työyhteisön sitoutumista päiväkodin toimintakulttuurin kehittämiseen. Lapsi kasvaa ilmapiirissä. Arki toimii silloin, kun jokaista hetkeä arvostetaan. Jokainen kohtaaminen ja vuorovaikutustilanne lapsen kanssa on merkityksellinen. (Mikkola & Nivalainen 2009, 91) Kohtaamiseen tarvitaan kiireettömyyttä ja kiireettömyyteen tarvitaan hyvin organisoitua arkea, jolloin asioiden hoitamiselle on varattu riittävästi aikaa. Kun lapsen kanssa on lupa pysähtyä ihmettelemään elämää ja maailmaa, tuntuu työ mielekkäämmältä. (Mikkola & Nivalainen 2009, 91)

Päiväkoti Satusiivessä on käytetty paljon aikaa päiväkodin toimintakulttuurin kehittämiseen. Haastatteluissa tuotiin esille, kuinka tärkeää on luoda yhteinen ja selkeä näkemys päiväkodin perustehtävästä. Yhteisten toimintatapojen ylläpitäminen edellyttää myös niiden arviointia ja päivittämistä, tarpeen vaatiessa. Sama malli ei välttämättä toimi enää vuoden kuluttua, kun ryhmiin on tullut uusia lapsia ja mahdollisesti jopa uusia työntekijöitä.

"Mää uskon ihan hirveästi siihen, että on mahdollista tehdä hyvää varhaiskasvatusta jos sitä halutaan tehdä." (H4)

6 POHDINTA

Ammattikorkeakouluopintojen, vapaa-ajan ja kokoaikatyön yhteensovittaminen on ollut raskas taival. Viimeiset puolitoista vuotta on välillä tuntunut raskaalta. Varsinkin suuntaavan harjoittelun aikana koin muutaman kerran hetkiä, jolloin mieleni teki palata takaisin omaan turvalliseen työhön. Työhön, jonka hallitsen ja työhön, jossa koen onnistumisen hetkiä. Toisaalta harjoittelu-aika antoi paljon ajattelemisen aihetta ja lopullisen sysäyksen opinnäytetyölle.

Opinnäytetyöprojekti on ollut erittäin antoisa ja opettavainen kokemus. Aineiston kerääminen oli yksin projektin antoisimmista hetkistä. Pitkät keskustelut, minulle entuudestaan outojen ihmisten kanssa, olivat erittäin mielenkiintoisia ja niistä saatu tutkimusaineisto hyvin laaja ja rikas. Vaikka ensimmäinen ideapaperi, tutkimussuunnitelman hahmottuminen ja haastattelujen työstäminen ovat ajoittuneet suhteellisen pitkälle aikavälille, oli raportointivaihe kuitenkin helppo. Edellisestä opinnäytetyöstäni oli kulunut useampi vuosi ja raportointiin liittyvä ohjeistus oli muuttunut, mikä aiheutti jonkin verran päänvaivaa.

Opinnäytetyöprosessin jälkeenkin koen aiheen erittäin tärkeäksi, ja sen parissa pystyisi viettämään pidemmän tovin, ilman pitkästymisen tunnetta. Aktiivisemmassa työstövaiheessa, jokaisella kerralla, kun avasin tietokoneen ja istahdin kirjapinojen sekä haastattelutulosten ääreen, tulvi mieleeni uusia näkökulmia ja ajatuksia siitä, mitä opinnäytetyössä tulisi ottaa esille. Vielä viimeisiä korjauksia tehdessä muokkasinkin sisältöä yllättävän paljon. Aihe oli selkiytynyt mielessäni parin viikon tauon jälkeen.

Haastava käyttäytyminen puhuttaa varhaiskasvatuksessa paljon. Päiväkodeissa saattaa työviikon päätteeksi kuulla kasvattajien huokaisevan syvään ja toteavan, kuinka hurja viikko onkaan takana. Levottomia lapsia ja kiireisiä aikuisia, kaoottisia siirtymätilanteita ja mekaanisia pukemistilanteita, joissa ainoa ajatus

on selviytyä nopeasti seuraavaan toimeen. Tästä syntyy oravanpyörä, jonka seurauksena saadaan entistä enemmän levottomia lapsia ja turhautuneita kasvattajia. Syntyy haastavia tilanteita, jotka syövät voimaa kasvattajilta kohdata lapsi aidosti ja arvostavasti.

Haastavat tilanteet ovat aina osa päiväkodin arkea, sillä jokainen meistä käyttäytyy oman temperamentin ja tunteiden määrittämällä tavalla. Lapsilla tunteiden hallinta ja säätely ovat vasta kehittymässä, ja siihen lapsi tarvitseekin aikuisen apua. Kun aikuinen on sinut omien tunteidensa kanssa, pystyy hän opastamaan lasta tunneviidakossa, jossa voi toisinaan tuntea itsensä hämmentyneeksi ja turhautuneeksi. Jokainen voi mielessään kuvitella, miltä tuntuu kun turhautumisen tunne hyökkyy yli vahvana aaltona, muttei löydä sanoja sen ilmaisemiseen. Harvoin tätä turhautumista hälventää, jos toinen ihminen tulee paikalle ja rankaisee kiukuttelusta, tai pahimmassa tapauksessa kävelee ohitsesi ja jättää sinut yksin tunnemyrskysi kanssa. Tämä voi olla monen haastavasti käyttäytyvän lapsen arkipäivää.

Tilanne olisi täysin eri, jos aikuinen pysähtyisi lapsen äärelle. Kyykistyisi hänen tasolleen ja osoittaisi, että on läsnä vain lasta varten. Oli tunne mikä tahansa tai murhe kuinka pieni, aikuisen pitäisi antaa lapsen tunteille täysi kunnioitus ja näyttää olevansa aidosti kiinnostunut. Tämä pieni ele, lyhyt hetki, kohtaaminen, painuisi lapsen mieleen ja seuraavalla kerralla tunnemyrskyn yllättäessä hän hakeutuisi kyseisen aikuisen seuraan. Luottamussuhde aikuiseen lisää myönteistä vuorovaikutusta, joka vähentää häiriökäyttäytymistä.

Uskon, että siinä vaiheessa, kun kasvattaja oivaltaa kohtaamisen merkityksen, oivaltaa hän myös laadukkaan varhaiskasvatuksen ytimen. Arvostetut koulutukset ja määrätietoiset työmenetelmät ovat mitättömiä, jos yhteyttä lapseen ei synny. Vasta siinä vaiheessa, kun aikuinen kohtaa lapsen tasavertaisena ja arvostaa hänen persoonaansa sekä yksilöllisiä piirteitään, on mahdollista raken-

taa jotain pysyvää. Kasvatuksen tavoitteena tulisi olla lapsen vahvistaminen elämän haasteisiin, muokkaamatta hänen persoonaansa.

Kun päiväkodin henkilökunnalla on aikaa pysähtyä miettimään yhteisiä arvoja ja toimintamalleja, saadaan arki raiteilleen. Kun näistä sopimuksista pidetään kiinni ja aikatauluja noudatetaan, löydetään yhteinen sävel, joka tuo mukanaan kii-reettömyyttä sekä aikaa kohtaamiselle. Työskentely yhteisen päämäärän eteen, yhdessä sovitulla toimintatavoilla, on kasvatustyön ydin. Kasvatustyötä tehdään pelkästään lasta varten. Työmenetelmien ja toimintatapojen arviointia tehdessä ei saa miettiä, miten kasvattajien työtaakkaa saadaan helpotettua. Tarkoituksena on tehdä lapsen arjesta sujuvampaa ja mielekkäämpää.

Varhaiskasvatus on työtä, jossa ei voi koskaan tuntea olevansa valmis. Joka päivä on täynnä erilaisia kohtaamistilanteita, joita sävyttävät erilaiset tunteet. Tunteiden näyttämisen tulee olla mahdollista, niin lapsille kuin aikuisillekin. Aikuisen tulee kuitenkin muistaa, että hän toimii kokoajan esimerkkinä lapselle. Päiväkodin arjessa pienillä oivalluksilla pääsee pitkälle. Silloin kun aikuinen pysyy asettumaan lapsen tasolle; myötäelämään murheet ja iloitsemaan pienistä arjen riemuista, ollaan luomassa laadukasta varhaiskasvatusta.

”Tää ei oo semmonen työ, että tähän tullaan, että mää hanksaan ja klaaraan kaiken. On oikeasti pystyttävä tunnustamaan, että on hyviä päiviä ja huonoja päiviä ja voi olla tosi surkeita päiviä, johtuen vaan jostakin. Jos ei anneta mahdollisuutta sille, että on ihminen, jolla todellakin on parempia ja huonompia aikoja, niin silloin mun mielestä siivotaan pois liikaa semmosta elämää, että niitä oikeita kohtaamisia voi tullakkaan.” (H4)

LÄHTEET

Dufva, Virpi & Koivunen, Mirjami. 2012. ADHD. Diagnosointi, hoito ja hyvä arki. Juva: Bookwell Oy.

Greene, Ross W. 2006. Tulistuva lapsi. Keuruu: Otava.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2013. Tutki ja kirjoita. Porvoo: Bookwell Oy

Isokorpi, Tia 2006. Napit vastakkain – ristiriidat, rajat ja ratkaisut. Juva: WS Bookwell Oy

Jokimäki, Emmi & Laitinen, Marika & Salo, Sanna. 2011. Haastavat tilanteet – opas vanhemmille. Rovaniemen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Juusola, Mervi. 2012. Levottomat aivot. ADHD ja asperger vahvuuksina. Keuruu: Otava.

Jyväskylän yliopisto. Aineiston hankinta ja tutkittavien kohtelu. <https://www.jyu.fi/edu/tutkimus/tutkimusetiikkaa/aineiston-hankinta-ja-tutkittavien-kohtelu> Luettu 5.3.2015.

Jyväskylän yliopisto. Tutkimuksen toteuttaminen.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/tutkimusprosessi/tutkimuksen-toteuttaminen> Luettu 4.3.2015.

Kajaanin ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyöpakki.

<http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Tutkimusongelmat> Luettu 8.5.2015

Kalliala, Marjatta. 2008. Kato mua! – Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa. Helsinki: Yliopistopaino.

Kanninen, Katri & Sigfrids, Arja. 2012. Tunne minut! – Turva ja tunteet lapsen silmin. Juva: Bookwell Oy

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2004. Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys. Juva: Bookwell Oy.

Kerola, Kyllikki & Sipilä, Anna-Kaisa. 2007. Haastava käyttäytyminen. Valtion yleissivistävien erityiskoulujen palveluverkoston julkaisuja 2007:1. Kalevaprint Oy.

Korventaival, Nina. 2012. Haastavan käyttäytymisen määrittely. HAASTE – hankkeen julkaisuja 2012:1.

Lundán, Arja. 2012. Konstit vähissä? Ratkaisuja haastaviin kasvatustilanteisiin. Juva; Bookwell Oy

Mattila, Kati-Pupita. 2007. Arvostava kohtaaminen arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. Juva: Bookwell Oy.

Mattila, Kati-Pupita. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Juva: Bookwell Oy.

Metsämuuronen, Jari 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Jyväskylä: Gummerus.

Mikkola, Petteri & Nivalainen, Kirsi. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään - näkökulmia 2010 –luvun varhaiskasvatukseen. Pedatieto.

Ruoppila, Isto & Hujala, Eeva & Karila, Kirsti & Kinos, Jarmo & Niiranen, Pirkko & Ojala, Mikko 1999. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_1.html Luettu 4.3.2015.

Tahkokallio, Keijo 2003 Mitä tehdä levottomille lapsille. Helsinki: WSOY

Viljamaa, Janne 2009 Mitä minä teen tämän lapsen kanssa- Haastavan lapsen kasvatusta. Juva: Minerva-kustannus.

Viljamaa, Janne. 2014. Kuka täällä oikein määrää – lapsiperheen kasvatuskirja
Juva: Bookwell Oy.

Vilkkä, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Otava

LIITTEET

Liite 1 Saatekirje haastateltaville

Liite 2 Haastattelurunko

Liite 1

Hei!

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on hyödyntää se tieto ja taito, mitä työntekijöille on kerääntynyt työvuosien saatossa, liittyen haastavaan käytökseen ja lasten arvokkaaseen kohtaamiseen. Tätä tietoa ei voi lukea kirjoista, vaan se tulee työkokemuksen myötä, kun oma ammatillisuus vahvistuu. Päivähoidon arki on kuitenkin usein hektistä, eikä omaa tietämystä ehdi jakamaan työntekijöiden kesken. Opinnäytetyöni tavoitteena onkin kerätä tämä tietämys yhteen pakettiin, josta jokainen voi sitä hyödyntää ja kehittää omaa ammatillisuuttaan. Erityisesti uudet työntekijät ja vastavalmistuneet opiskelijat hyötyvät mielestäni tästä tutkimuksesta kaikkein parhaiten.

Opinnäytetyö rakentuu teoretiedon lisäksi työntekijöille suoritettuihin haastatteluihin, jotka ovat tämän tutkimuksen ydin. Ohessa oleva haastattelupohja on tarkoitettu herättelemään ajatuksia, liittyen lapsen haastavaan käytökseen ja hyvään kohtaamiseen. Toivon, että haastattelutilanteet olisivat luontevia ja voisit kertoa vapaasti omista ajatuksistasi. Haastattelun ei tarvitse noudattaa tiettyä kaavaa, vaan sinulla on mahdollisuus tuoda esiin juuri ne ajatukset, joita aihe herättää. Jos ajatuksia herää haastattelupohjan ”ulkopuolelta”, ovat ne myös äärimmäisen tervetulleita.

Haluaisin nauhoittaa haastattelutilanteet, jotta voin myöhemmin paneutua haastatteluihin tarkemmin ja litteroida (auki kirjoittaa) ne rauhassa. Jos et halua nauhoitusta, on minulla mahdollisuus kirjata haastattelu perinteisesti paperille. Tällöin haastattelutilanne voi kuitenkin olla katkonainen, koska kirjaaminen vaatii oman aikana. Sen vuoksi toivonkin, että nauhoittaminen sopisi sinulle.

Haastattelut tulevat pelkästään minun käyttööni ja opinnäytetyön valmistuttua hävitän haastattelumateriaalit asianmukaisella tavalla. Haastattelussa esiin nousseet asiat eivät tule missään nimessä henkilöitymään kehenkään ja haastatteluihin tai opinnäytetyöhön ei kirjata haastateltavien nimiä, sillä se ei ole tutkimuksen kannalta olennaista.

Jos sinulla tulee kysyttävää liittyen haastatteluihin, niin minut tavoittaa sähköpostiosoitteesta: **karoliina.vilmi@edu.lapinamk.fi**

Ystävällisin terveisin, Karoliina Vilmi

Liite 2

Haastattelupohja1. Haastava käyttäytyminen

- Millaista käytöstä pidät haastavana?
- Millaisista asioista haastavan käytöksen tunnistaa?
- Miten haastava käyttäytyminen näkyy arjessa?
- Kuvaile joku tilanne, jossa lapsi käyttäytyy haastavasti.
- Onko käsityksesi haastavasta käyttäytymisestä muuttunut työurasi aikana?
- Millaiset tekijät vaikuttavat haastavaan käyttäytymiseen; onko mielessäsi ehkäiseviä tai altistavia tekijöitä? (lapsen käytöksessä, aikuisten taholta, ympäristön vaikutus, vuorovaikutussuhteet)

2. Hyvä kohtaaminen

- Miten sinä määrittelet kohtaamisen?
- Millaista on hyvä kohtaaminen?
- Millaisia ovat kohtaamistilanteet päiväkodin arjessa? (Kerro jokin esimerkki.)
- Mitä tulee ottaa huomioon kohdatessa haastavasti käyttäytyvää lasta?
- Miten nämä kohtaamistilanteet poikkeavat muista kohtaamistilanteista vai poikkeavatko?
- Millainen on sinun tapasi toimia näissä haastavissa tilanteissa?
- Mitä pidät tärkeänä kohtaamistilanteissa ylipäätään?